«...ҲЕ... БРАТИШКА ҚАЛЕЙСАН?»

Туркиядан келтирилган умумий дафтарларда асосан артистлар — Ҳолливуд юлдузлари ва ўзимизнинг эстрада қўшиқчиларимизнинг суратлари босилган. Туркияда тайёрланган ана шундай умумий дафтарлардан бирининг муқовасида қўшиқчи ва актриса Britni Spirs сурати босилганки, уни ўқувчилар одам анатомияси дарсида кўргазмали қўлланма сифатида фойдаланишса ҳам бўлади.

2-бет

11 СЕНТЯБРЬ: У ҲАЛИ КЎП ЭСЛАНАДИ

Профессор Жонс ва унинг ҳаммаслаклари фикрича, Америка маъмуриятидаги неоконсерваторлар гуруҳи терактлар ҳақида олдиндан маълумотга эга бўлган ва миноралар портлашига йўл қўйиб беришга Марказий разведка бошқармасини кўндирган. Мақсад эса қўпорувчилик ҳаракатларидан кейин саросимага тушиб қолган аҳолининг Яқин Шарқдаги ҳарбий ҳаракатларни осонлик билан қўллаб-қувватлашига эришиш бўлган.

3-бет

ЙИРТИҚ ЮПҚА

Нима, улим, бу шаҳарда игна минан жип жўқма?
Йиртиқ кийим кўрган кулмас, кўнгил шунга ё тўқма?

Бундайларга дуч келсам-ей, дилим андак ғашланар,
Оқшомлари жиртиқ жойдан чақмайдими пашшалар?

4-бет

O'zingni anglab yet!

Mustaqil gazeta

HURRIYAT

1996-yil dekabrdan chiqa boshlagan   Chorshanba kunlari chiqadi   E-mail: hurriyat@mail.ru   № 37 (499)   2006-yil 13-sentabr

www.hurriyat.uz

Энди газетада эълон қилинган энг сара танқидий-таҳлилий мақолалар, журналист текширувлари, халқаро шарҳлар, машҳурлар билан суҳбатлар, қисқаси, Сизга маъқул ва манзур бўладиган материалларни газетамизнинг халқаро компьютер тармоғидаги www.hurriyat.uz сайтида ўқишингиз мумкин. Шунингдек, тадбиркор ва ишбилармонлар учун ўз реклама ва эълонларини «Hurriyat» веб-саҳифасига жойлаш имкони мавжуд.

Эссе

СИЗ БИЛГАН ВА БИЛМАГАН ВАТАН

Минғир-минғирларингиз жонимга тегди.

Ҳиқилдоғимга келди майда-чуйда гапларингиз.

Совуқ сувдек кўнглимга урди, пичир-пичирларингиз...

Бунақада қандай яшаб, қандай умргузаронлик қиласиз, биродар?

... Шудринглар қамишу жўхорипояларида ҳар тонг инжудек тизилади. Шамаклар барги ҳам ҳар тонг шудринглар салмоғидан силкиниб-силкиниб кетади. Ҳар тонг қуёш шунақаям қизариб чиқадики, асти қўяверасиз.

Зовур четларига боринг. Канал бўйларидаги шафақранг янтоқларни кўринг. Улар гуллади. Улар олов бўлиб ёнмоқда. Энди ўрса бўлади. Уларни ғамласа бўлади. Уларни уйга олиб бориб, ғарам қилиб қўйса бўлади. Кеч кузу қиш ойларида ёмғиру қордан ҳам майин тортиб, ҳам қорайиб улгурган ана шу янтоқлар тўёғидан учқунлар сачрайдиган тойлару отларга хушхўр емиш бўлади.

Энди тонг кезлари тупроқлар чангимайди. Дала йўлидаги тупроқлар ҳар кеч энди тўзимайди. Негаки қулоғимизга сунбуланинг қадам товушлари эшитиляпти. Қайлардандир қўйлагининг этагини шилдиратиб кузнинг қўлидан тутганча сунбула тушиб келяпти.

... Канал бўйида бир болакай ўтирибди. Кўзлари сув юзида ўйнаб турган пўкакда. Ажриқ устидаги латта халтада яримта нону акалари ўқийвериб титилиб кетган "Алифбо" китоби. Пўкак "лип-лип" этади-ю, сувнинг остига шўнғийди. Болакай қийқириб юборади. Сув юзида кумуш бўлагига ўхшаш нимадир ялтиллаб кетади. Болакайнинг кўкраги энтикади. Шу пайт йўлдан эшагига икки боғлам қамиш ортиб олган мўйсафид ўтиб қолади. Зоғора балиқ бир қарич ё келади, ё келмайди. Болакай мўйсафидга овининг узунлигини аввал бир қулочини ёзиб, кейин эса иккала қулочини ёзиб мақтана бошлайди. Мўйсафид кулади. Мўйсафид боланинг ҳаяжонини тушунгандек бўлади. Кўз қири билан балиққа бир назар ташлайди-да, анча олислаб кетган эшаги ортидан юради. Мўйсафиднинг жилмайишида маъно бор. Ўзи ҳам бола бўлган. Ўзи ҳам мақтанган.

Ўзим айланиб кетай бир қаричлик балиқни наҳ наҳанг деб мақтанган мана шу қоракўз болакайдан. Ўзим суюниб юрай унинг мақтанишларидан.

... Салқин шамоллар эсар-эсмас қалдирғочлар иккинчи маротаба бола очиб чиқишди. Болалари темирқанот бўлишди. Темирқанот бўлган полапонлар парвоз яқинлигини сезиб тузуккина безовталанишди. Тўрт-беш қалдирғоч дўппидек уяда омонат бўлиб турган полапонларга "учинглар, уча қолинглар..." дегандек, улар яқинида тинимсиз чарх ура бошлашди. Ниҳоят, бир қалдирғоч боласи панжалари билан уя четига тирмашиб қанотларини "пир-пир"латдию пастга шўнғиди. Ҳаво унга парёстиқ бўлди. Қалдирғоч боласи дарвозахонани икки-уч айлангач, очиқ турган деразанинг тахтасига қўнди. Кечга томон қолган учта шериги ҳам парвоз нашидасидан татиб кўрди.

Кечагина бир жуфт қалдирғоч боғлар қўйнига бетиним шўнғирди. Бир жуфт қалдирғоч ҳаловатдан бенасиб яшарди. Бир жуфт қалдирғоч топганини тумшуғида келтириб жужуқларига тутарди. Улар энди олтита бўлиб ҳар тонг вижир-вижир қилишарди. Улар энди олтовлон бўлиб боғлар қўйнига шўнғиб кетишди.

Сунбуланинг шитирлаган қўйлаги ҳадемай кўзга ташланади. Мана шундай паллаларда боққа кириб жимгина ўтириш керак. Жимгина қашқабедалар устига чўзилиш керак. "Тап" этиб елкангизга олма келиб урилади. Лабингиз зийига табассум инади. Ягона ва бебаҳо умр ҳақида ўйлай бошлайсиз.

... Ухлагинг келмайди тонгларда. Тонгларда ҳавони қаймоқдай симиргинг келади. Пашшахоналар ҳовлида оқариб кўринади. Пашшахоналар чорбоғлар ичида бўзариб кўринади. Пашшахоналар ичида болалар айқаш-уйқаш бўлиб ётишади. Тамшаниб ётишади. Тушларида дул-дул отларни кўришади. Юзларини қуёш бобонинг ҳалимдек юмшоқ қўллари силаб-сийпашини кутиб ётишади.

Буларни илғамоқ керакдир, биродар! Кўнгилдан ўтказмоқ керакдир...

Менга чит кўйлак кийган аёллар ёқади. Бу аёллар ҳар тонг қалдирғочлар билан бирга уйғонишади. Қалдирғочлар билан ташвишлари ҳам ўхшаш бўлишади. Бузоқлар маърайди. Сигирлар елинидан тизиллаб отилаётган сутлар сирли челакларни ноғора қилиб чалади. Қаймоғу қирмочлар алоҳида косаларга солинади. Алоҳида косалардаги сутларга патир нонлар ушатилади. Энди оёқларини бир-бирларининг қорнига, елкасига қўйиб ухлаётган болакайларни уйғотса бўлади. Хархаша бошланади. Гиналар ёдга тушади. Ювилган ва ювилмаган юзларда тузуккина сергаклик пайдо бўлади. Оғизларнинг зийидан дастурхонга сутлар томади. Чит кўйлак кийган аёллар уйқучи болаларини койиб-койиб қўйишади. Койишларида эркалашнинг иси бўлади. Косалар четга сурилади. Қўллар хипчинга югуради. Қозиқдаги говмишу тарғиллар бир томони андак чўккан эшигу дарвозалардан чиқиб каналу ариқ бўйларига йўл олади. Бузоғини кўзи қиймай дамбадам ҳовлига қайтмоқчи бўлган сигирларининг яғринига болакайлар "ширт-ширт" эткизиб, хипчин уришади.

Мен сизга болакайлар эрталаб уйқудан кулиб-қувнаб туришади, деб айтишим мумкин эди. Улар қўлларини ироқи совунларга ювишади, дея ёзишим мумкин эди. Бундай десам, ёлғон гапирган бўламан.

Биламан, сиз менинг гапларимни унчалик илғамайсиз. Илғаш учун, назаримда, ҳиссиёт керак. Минғирлашдан чарчамайсиз. Хурсанд бўлганингизни кўрмадим. Ризо бўлиб кун ўтказганингизни сезмадим. Гоҳ сиёсатдан, гоҳ иқтисодиётдан сўз очасиз. Кир қидирасиз. Доғ кўрсангиз, тилла ёмби топгандек хушҳол сўз очасиз.

Сиз ҳеч қачон қўшнининг боғига ўғриликка кирганмисиз? Айтайлик, ўзингизга қарашли боғларга гилослар шохларда тизилиб турибди. Ёки ўриклар, олмалар шохларини синдираман дейди. Болалигимизда боғларимиз ана шундай эди. Бизлар эса ўзимизнинг ларзон-ларзон шафтолиларни эмас, қўшнимизнинг ғўрасини асал деб билардик. Писиниб, яшириниб ўғрилик қилишни гашт деб ҳисоблардик.

Ўғри бўлиб кетмадик биз. Муттаҳамлик сўқмоқларидан насиба қидирмадик. Болалигимиз сиқиқ бармоқлар орасида тўкилган қумдек бизларни ташлаб кетди. Бироқ кўнгилда нимадир қолди. Юракда нимадир улғайди. Нимадир юракка чиппа ўрнашди. Нимадир кўнглимиз лабига сув тутди.

Ўша нимадир шариллаб ёққан ёмғирлардан хурсанд бўлишга ундади. Мусичанинг учтўртта хас устига омонат қурган уясидан тухумлари тушиб кетмаслигини яратгандан илтижо қилиб яшадик. Эсимизни таниганда ҳам саратон тупроғида товонимизни куйдириб юриш ҳавасга айланди. Кейин билсак, буларнинг бари бир бўлиб, жўра бўлиб, ҳамфикр бўлиб юрт деган тушунчаларни юрагимиз тўрига жойлашга улгурган экан.

... Сезяпсизми, сиз қанчалик майда-чуйда ғийбатларга зўр берсангиз ҳам, сиз билан суҳбатлашишга рағбат бор менда. Ёруғлик ҳақида сўзлаб бергим келади. Ойдин нарсалар тўғрисида ҳикоя қилгим келади. Сўзларимдан, ҳикояларимдан озроқ бўлса ҳам сизга-да нимадир юқишини умид қиламан...

Сезаётган бўлсангиз, мен пурвиқор тоғлар, улкан дарёлар, сийратию сувратидан ақл шошадиган шаҳарлар, қурилишлар, йўллар ҳақида гапирмаяпман. Аслида булар бор нарсалар. Аслида юртда улкан кўтарилиш палласи бошланди. Баъзан биз истиқлол дея аталувчи, гоҳо эрк дея таъриф бериладиган буюк ўзгаришлар одамларнинг кўзини очди. Кўзига қувонч улашди. Ўша қувонч одамларнинг қўлини бўшатди. Одамларни ғайрат отига ўнглаб ўтқазди.

Бироқ мен бир қарашда кўпам кўзга илинмайдиган, гоҳо эса назардан четдан қоладиган, қизғин суҳбатларга мавзу ҳам бўлолмайдиган нарсалар тўғрисида сўзлашни яхши кўряпман.

... Саратонда хушбўй ҳид таратган шувоққа ҳам ўроқ тушди. Унинг ҳидини биласизми? Бирам ёқимлики... Гоҳо ундан буғдой қовурмочнинг иси келади.

Бундай бўлади. Яъни қишлоқда яшовчи аёллару келинчаклар ана шу шувоқдан супурги ясашни хуш кўришади. Ўрилган шувоқ барги тўкилиб кетмаслиги учун соя-салқинда яхшилаб қуритилади. Кейин икки жойидан сим билан маҳкам боғланади. Куздир, қишдир, эрта кўкламдир шувоқ билан супурилган ҳовлида юриш роҳатга айланади. Шувоқ билан супурилган ҳовлида жаннат ифорлари кезиниб юради. Кўнглингиз яйраб кетади. Ўзингизни арши аълода сезасиз...

Юракка юрт ҳақидаги туйғуларни шувоқлар етаклаб келади. Тонглар етаклаб келади. Оқ ёмғирлар, терак учида ҳалинчак учаётган оймомолар, кўкламдаги тупроқ иси, ўтлардан таралган муаттар бўйлар, қишлоқнинг четидан ўтган канал, дарёдаги қамишларнинг чайқалишлари бошлаб келади. Бу тупроқсиз, бу заминсиз ўлиб қолишинг аниқдек туюлади баъзан.

(Давоми 2-бетда).

Тадбир

БМТ Болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ) ҳамда Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, «Ўздонмаҳсулот» акциядорлик компанияси билан ҳамкорликда Унни бойитиш Миллий дастури доирасида журналистлар учун семинар ўтказди. Икки кунлик тадбир давомида вилоятлар ва пойтахтда фаолият юритаётган 50 нафар журналист Унни бойитиш Миллий дастури ҳамда микроэлементлар танқислиги муаммоларини ёритиш борасида билим ва малака ошириш имконига эга бўлишди.

«СОҒЛОМ МАҲСУЛОТЛАР»

Ёрликдаги мазкур белги уннинг бойитилганини аниқлашда ёрдам беради

Бугунги кунда мамлакатимиз аҳолисининг 60 фоизга яқини анемия, халқ тили билан айтганда, камқонлик касаллигидан азият чекмоқда. Дунё миқёсида эса 2 миллиарддан зиёд одам қон таркибида гемоглабин моддаси етишмаслиги билан характерланувчи мазкур дардга чалинган. Асосан темир ва витаминлар танқислиги туфайли юзага келадиган ушбу касалликни бартараф этиш мақсадида мамлакатимизда унни бойитиш дастури амалга оширилмоқда. Семинарда иштирок этган Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси раиси Шерзод Ғуломов, ЮНИСЕФнинг мамлакатимиздаги ваколатхонаси раҳбари Риза Хоссаиний жаҳон миқёсида жиддий муаммо бўлиб қолаётган касалликнинг тарқалиши олдини олишда ОАВ ходимлари ўрни катта эканини таъкидладилар.

Сўнгги пайтларда Унни бойитиш Миллий дастури доирасида «Бойитилган уннинг нони — саломатлик гарови» шиори остида оммавий ахборот воситаларида жуда кўп материаллар эълон қилинмоқда. Бироқ очиғини айтганда, бироз тиббий, яна бироз иқтисодий билим талаб этадиган унни бойитиш жараёни, зарурати хусусида журналистларнинг ҳам маълумоти у қадар тўлиқ эмас эди. Ҳам назарий, ҳам амалий машғулотлардан ташкил топган семинар давомида ОАВ ходимлари мазкур мавзудаги билимларини чуқурлаштириб, кўплаб саволларга батафсил жавоб олдилар.

Тадбир доирасида иштирокчилар «Ғалла-Алтег» корхонасида бўлишди ва унни темир, фолий кислотаси, рух ҳамда зарур витаминлар билан бойитиш жараёнини бевосита кузатишди. Республика Гемотология ва қон қуйиш илмий-тадқиқот институтида эса ОАВ ходимлари анемия билан касалланган беморлар билан суҳбатлашишди. Тадбир қатнашчилари, шунингдек, «Донмаҳсулотлари» илмий-ишлаб чиқариш маркази, «Боғистон-нон» муассасаси ҳамда «Кардинал-трейдинг» хусусий тегирмонида бўлишди ва бойитилган ун сифатини текшириш, нон пишириш жараёни билан танишишди.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда унни бойитиш 5 йилдан зиёд вақт давомида амалга ошириб келиняпти. 2001-2003 йилларда Осиё Тараққиёт банки билан ҳамкорликда JFPR 9005 лойиҳаси асосида юртимиздаги 14 та ун ишлаб чиқариш корхоналари унни витамин ва минераллар билан бойитувчи дозаторлар билан жиҳозланди. 2003 йили ҳукуматимиз томонидан Унни бойитиш бўйича Миллий дастур қабул қилинди. 2004 йили эса Ўзбекистон Овқатланишни яхшилаш бўйича Глобал Альянс (Global Alliance for Improved Nutrition)нинг 2,8 миллион долларлик грантини қўлга киритди. Ана шу лойиҳа доирасида мамлакатимизда унни бойитиш дастури амалга татбиқ этилмоқда. Бунга кўра, жорий йилнинг ноябрига қадар республикамизнинг барча вилоятларида бойитилган ун ишлаб чиқаришга эришилади.

Камқонлик — анемия касаллиги хусусий даражадан аллақачон умуммиллий даражага чиқиб улгурган. Мазкур офат кўрсаткичларини камайтириш фақатгина тиббиёт мутахассисларининг эмас, касби ва фаолият соҳасидан қатъи назар барча юртдошларимизнинг вазифасидир. Ушбу вазифа сизу бизга ортиқча оғир масъулият юкламайди. Бунинг учун ун ва нон харид қилаётганда, уннинг бойитилганини суриштириш ва имкон қадар темир ва бошқа витаминлар билан тўйинтирилган маҳсулот истеъмол қилиш талаб этилади, холос.

Алоҳида эслатиб қўйишни истардикки, ҳозирги кунда халқимиз энг кўп истеъмол қиладиган 1-навли ун темир ва витаминлар билан бойитилмоқда. Маҳсулот ёрлиғидаги «Соғлом маҳсулотлар» деган белги Сизга уннинг бойитилганини аниқлашда ёрдам беради. Демак, харид пайтида маҳсулот ёрлиғига эътибор беришни унутманг.

МУХБИРИМИЗ

Сана

КУРАШ ҲАҚИДА ҲАЯЖОНСИЗ ЁЗИБ БЎЛМАЙДИ...

«Ўзбекистон овози» газетаси бош муҳаррири Сафар Остоновнинг журналистлар номидан "Кураш" халқаро ассоциациясининг 8 йиллигига бағишлаб ўтказилган матбуот анжуманида айтган шу сўзларини бежизга сарлавҳага чиқармадик.

Дунё спорт оиласига ўзбек кураши тўлақонли аъзо бўлиб кирди. Албатта, ҳамма иш сип-силлиқ битган эмас. Камчиликлар, етишмовчиликлар ва бунга ўхшаш, э-ҳе, қанча майда-чуйдалар, муаммолар бўлмаган дейсиз. Аммо давлат раҳбарининг ўзи курашни қўллаб-қувватлаб, унга ҳомийлик қилиб турган бир пайтда, бунинг устига жонфидо инсонлар бир жойга жамулжам бўлганда, тоғниям ўрнидан қўзғатиб юбориш ҳеч гап эмас экан. Бугунга келиб дунёнинг 80 дан ортиқ мамлакатида кураш федерациялари фаолият кўрсатишининг ўзи тарихан қисқагина давр ичида ўзбекнинг миллий курашини жаҳон эътироф этаётганидан далолатдир. Демак, дунё Ўзбекистонни нафақат мустақил давлат, Шарқнинг машъали сифатида, балки жаҳонга энг ҳалол ва мардлар спортини тақдим қилган давлат сифатида таниди.

Ўтган давр ичида ўнлаб халқаро спорт мусобақалари ташкил этилди. Мағрибу машриқда гиламга ўзбекнинг байроғига мос рангларидаги спорт кийимларида, белига белбоғ таққан не-не полвонлар гиламга тушмади дейсиз. Ҳакамлар эса ўзбекона "ҳалол", "чала", "ёнбош" атамаларини тилимизда сўзлади, сўзлаяпти. Арабу ажам барча полвонлар қўлини кўксига қўйиб саломлашмоқда. Курашимиз шунчалик ҳалол ва софки, рақиб курагни ерга тегдими бўлди, давомига баъзи бир спорт турларидаги каби эзғилаш, бўғиш каби ортиқча юк йўқ. Мардмисан, кучингга ишонасинми ўзбекча курашиб кўр экан-да, демоқда унчамунча полвон.

Анжуманда сўз олганлар кураш тўғрисида илиқ гапларни айтишди. Тадбирда иштирок этган Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири, Ўзбекистон Кураш Миллий федерацияси президенти Аблулла Орипов ҳеч бир муболағасиз: "Ҳар бир ўзбекнинг қонида курашга муҳаббат, ғурур ва ор оқади. Бас шундай экан, курашни дунё саҳнидан ўрин эгаллаши ҳар биримизнинг ифтихоримиздир. Мардлик, тантилик миллатимизга хос фазилатлардан. Айнан шу фазилатларимиз миллий спортимизда ҳам аксини топган. Демак, дунё бизни энг мард ва танти зотлар сифатида билади. Бундай катта эътирофга ҳар ким ҳам сазовор бўлавермайди. Миллатнинг миллатлиги унинг маданияти, тарихи, санъати каби унсурларга ҳам боғлиқ. Биз беҳад бой маданият ва тарих, бетакрор санъат ҳамда бугун ҳеч кимникига ўхшамайдиган миллий спортимиз борлигини ҳам намоён эта олдик", деб барчанинг кўнглидаги гапни айтди.

Ҳали айтганимиз, тарихан қисқагина саккиз йил ичида Мағрибу Машриқ ўзбек курашига онқадар қизиқиш кўрсатганига исбот Осиё, Африка ва Пан-Америка Олимпия ҳаракатлари раҳбарлари кураш конфедерацияларининг фахрий президентлари этиб сайланганидир. Юртимиздан минглаб чақирим узоқда, уммону денгизлар ортида бошқа халқу элатларнинг миллий курашимиз билан шуғулланаётгани, мусобақалар ташкил қилаётганини эшитган ҳар бир ўзбек ғурурланмаслиги мумкин эмас. Юртимиздаги кураш фидойилари ўзлари каби тоза ва пок ниятли инсонларни топа олгани, уларга ўзбек курашининг кишини лол қилгувчи фалсафаси, унинг гўзал ва нозик қирраларини очиб бера олгани боис, бугун дунё бўйлаб курашга қизиқиш кучайгандан кучайяпти. Қарангки, курашни Жазоирда ўтадиган Африка ва Афро-Осиё ўйинлари ҳамда 2007 йил Бразилияда ўтажак Пан-Америка ўйинларига киритиш бўйича жиддий музокаралар, мулоқотлар олиб борилаётган экан.

Бундан бир муддат олдин, Ҳиндистон элчиси журналистлар билан ўтказган мулоқотида ҳинд болаларининг ўзбек кураши билан шуғулланаётгани, махсус тўгараклар ва мактабларда жисмоний тарбия дарсларига кураш асос қилинаётганини гапиргани ёдимизда. Ўшанда элчи жаноблари Паҳлавон Маҳмуд ҳазратлари, бобокалон Мирзо Бобур, уларнинг авлодлари орқали курашнинг ҳинд заминига кириб келганини сидқидилдан эътироф ҳам этган эди. Яна бир гап: ўттиз йилнинг нари-бериси тинчлик нелигини билмай келаётган афғон халқи шу йилнинг 31 август — 1 сентябрь кунлари Ўзбек миллий кураши бўйича бешинчи Осиё чемпионатини ўтказди. Мусобақаларни ташкил этиш, уни ўтказиш жараёнида иштирок этиб келган бир-икки ҳамкасбимиз афғон халқининг бундайин байрамлардан мосуво бўлиб келгани, урушлардан тинка-мадори қуриган халқнинг бундайин катта тантанани кўзларида шашқатор ёш билан, узоқ вақтли олқиш билан кутиб олганини тўлқинланиб сўзлади.

Шунда беихтиёр, бу кўҳна дунё не-не синоатларни кўрмади, урушлар, жангу жадаллар. Ҳали у юртда талатўп, ҳали бу ўлкада нотинчлик. Шуларни ўйлар экансан, беихтиёр тинчлик ва барқарорлик ҳукмрон юртимизнинг Яратган ярлақаган муқаддас замин эканига имон келтирасан, деган хаёл ўтди. Эл-улус тинч, юрт обод. Фаровон турмуш сари қўйилаётган ҳар бир қадам пухта ва пишиқ ўйланиб, халқ манфаати учун қўйилаётганини англайсан. Шукрона айтасан. Тўй-ҳашамлар, байрамлар тинчлик барқарор юртгагина ярашади. Азалдан ўзбекнинг тўйида кураш бўлган. Билагида кучи, белида қуввати бўлган йигит борки тўйда бир марта бўлсин гиламга тушиб "ҳалол" деган хитобни эшитган. Танти ва мард халқнинг кураши ҳам ҳалолда, асли...

Алижон ЭШБОЙ,
Темир СУЛТОН

Абдурасул ҲАКИМОВ чизган сурат

Воқеа

Қаршингизда юзини ҳуснбузар қоплаган бирорта йигит билан қиз ўтириб олади-да, лабларини босиб, тишидаги пломбасини суғуриб олмагунича сўришиб кетаверади.

Даҳшат! Уларга қараб туриб, бутун умрга пуштинг куйиб кетса ҳам, ажабаланадиган жойи йўқ. Улар одамгарчиликдан шунчалар йироқки, доришунос бўлганимда бунақа йигит-қизни қуритиб, талқон қилиб туйиб, ҳомилага қарши дори сифатида фойдаланишга тавсия этардим.

Атрофдагилар уларнинг бу хунук қилиқларини кўра-била туриб, ўзларини кўрмасликка олишади. Кар ёки кўр одамдай ҳеч ким миқ этмайди. Шу топда уларнинг мушугини пишт дейдиган бирор мард одам топилмайди, гўё бу одатий ҳолдай. Мен эса бунга чидай олмадим. Жаҳлим чиқиб, жиним қўзиди ва уларни тартибга чақирдим:

— Жамоат жойида, шунча одам орасида бу қанақа қилиқ? Уят эмасми? Бундай қилиқни қаердан ўргандинглар? Одамларга ўхшаб тўғри ўтирсанглар бўлмайдими?

Вагондаги ҳеч кимдан садо чиқмади. Ҳеч ким билан ҳеч кимнинг ҳеч қандай иши йўқдай, яна ҳеч ким миқ этмади.

Фақат бир милиция ходими келиб, мени навбатдаги бекатда поезддан туширди ва ташқарига олиб чиқиб қўйгач, деди:

— Сиздек кекса одамга метрода юриш ярашмайди. Яхшиси, таксида кетинг!..

Қорнимга эмас, қадримга йиғлайман, деганларидек, бор чақаларимни жамлаб зўрға сотиб олган "жетон"им бекор кетганига жуда-жуда ачиндим. Роса алам қилди. Чўнтагимда хемири йўғу таксида кетишга бало борми? Жаҳлим чиққан ҳолда шаҳд билан пиёда уйга жўнадим. Нима ҳам дердим, айб ўзимда, тилимни тийганимда-ку, бу кўргулик йўқ эди. Ривоят қилишларича, бир хонадонда бир киши уч кун меҳмон бўлиб, сафари қариб кетишга мезмондан рухсат сўрабди. Шунда мезбон: "Яна бир кун қолинг!" — дебди-ю, ўйлаб қараса, уйида ҳеч ваҳоси қолмаган...

Меҳмон эса: "Қўймадингиз, қўймадингиз-да, майли, қолсам қолавераман-да, бир кун минг кун бўлармиди? Отимни қаерга боғлай?" — деса, мезбон: "Тилимга боғланг, тилимга!" деган экан. "Тил югуриги бошга" деганлари шудирда!..

Ҳусанбой ТОЖИМАТОВ

Mustaqil gazeta HURRIYAT

Ола-а!

«... ҲЕ... БРАТИШКА ҚАЛЕЙСАН?»

ёхуд бугунги кунда сотилаётган умумий дафтарларнинг аҳволига яна бир назар

Янги ўқув йили арафасида зарурат туфайли Тошкентга боришга тўғри келди. "Қўйлиқ" буюм бозори ташқарисидаги майдончада "Мактаб бозори" ташкил этилибди. Ғоят ақлли тадбир бўлибди. Кунига бозорга келиб кетувчи минглаб, эҳтимол ўн минглаб харидорлар мактабга борадиган болалари учун уйга қайтаётиб шу ернинг ўзидаёқ мактабга зарур нарсаларни харид қилишяпти.

Ранг-баранг безатилган китоб-дафтару қалам-ручкаларни ва бошқа юзлаб номдаги ўқув буюмларини олмасангиз ҳам қизиқиб томоша қиласиз.

Менинг эътиборимни тортган нарсалар жудаям чиройли ишланган умумий дафтарлар бўлди. Муқоваси чет элда чиқарилган журнал ёки откриткани эслатади. Асосан ўзимизники, Туркия ва Россияда ишлаб чиқарилганлари ҳам бор экан. "Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган" деб ёзилган умумий дафтарлар муқоваси асосан биз кунига телевизорда бир неча маротаба кўрадиган ёки радиодан овозини эшитиб турувчи эстрада юлдузларининг суратлари билан безатилган. Энг қизиғи, муқованинг 4-саҳифасида сиз ушбу эстрада қўшиқчисини яхши тасаввур қилишингиз учун унинг битта қўшиғи матни ҳам берилибди. Жумладан, Сардор Раҳимхон, Шоҳрух ва Шаҳзода, Шароф Муқимов, Райхона, яна Шаҳзода, Шохрух...

Ҳаммаси эсимга келмади. Эстрада осмонида пайдо бўлган, мен билган ва ҳали билмаган юлдузлар ҳам кўп экан деган фикр ўтди миямдан.

Ажаб эмаски, бугун мактабда ўқиётган талабалар орасидан 4-5 йил ўтиб, муқовадаги қўшиқлар таъсирида ўнлаб, балки юзлаб юлдузлар чиқса.

Сизга маълум бўлса керак, биз қўшиқни, айниқса, эстрада куйига жўр бўлиб куйланаётган қўшиқни тинглаётганимизда унинг маъносига кўп-да эътибор беравермаймиз. Бизни кўпроқ мусиқа ва куйланаётган қўшиқ оҳанги жалб этади. Мана энди умумий дафтар сотиб олиб, унинг муқовасидаги матндан қўшиқнинг нима ҳақдалигини бемалол ўқиб олиш, ўқувчилар эса уни ёдлаб олиб хиргойи (дарсда эмас, албатта, танаффусда) қилишлари мумкин.

Ўша куни бозорда сотилаётган умумий дафтар муқовасининг сўнгги бетида юқорида номлари келтирилган хонандаларнинг "Ишонмасман", "Ким, айт", "Нетай", "Ёдингдами?" ва бошқа қўшиқлари берилган.

Айримлари лотин, баъзилари кирилл алифбосида чоп этилган матнларнинг шрифтлари шу қадар турли-туманки, бирини лупа билан ўқиш мумкин бўлса, бошқа бирини кўзойнаксиз бемалол ўқиса бўлади.

Кўзойнаксиз ўқиса бўладиган матнлардан бири Райҳонанинг "Ёдингдами?" деб номланган қўшиғи эди. Гарчи, қўшиқчининг номи лотинча ҳарфлар билан ёзилган бўлсада, қўшиқ матни кирилл алифбосида ёзилган.

Қизиқиб ўқий бошладим:

"Минг афсус хамма айтган
сузларинг
алдаб мени созлигича
қолди умрбод
шаҳло кузларинг
хаётимни килдилар барбод
Шилдираган тиник
булокдан мен
Сени деб чанкоқ босмадим
Алдамагин десалар
ёниб карамадим
кулоқ осмадим
Ёдингдами, тунларимда
ой булиб менинг
Ёдингдами, йуларимни
ёритмокчи единг
Ёдингдами, кундузинда
булиб куёшим
Ёдингдами, жамолимда
хоп туймокчи единг"

Мен тўртта вергулдан бошқа тиниш белгисини топа олмаган, ўзбекча ҳ, ў, қ, э ҳарфларининг дараги ҳам бўлмаган, имловий ва грамматик хатолар тўлиб кетган матн босилган ушбу дафтарни ўзини билган одам мактаб остонасидан ҳам олиб ўтмаслиги керак деб ҳисоблайман. Қўшиқнинг мазмуни ҳақида гапириш эса эзмалик бўлади, холос.

Хонанда Шохрух ижро этган қўшиқ матнини ўқиб кўрдим.

Сиз ҳам бир ўқиб кўринг:

"Не Sarvar bratishka qaleysan?
O baratan tinchmi?
O'y salom qani???
Sekin-sekin de oka..."

Хуллас, қўшиқнинг қолган қисмида ҳам бундан ақллироқ (мазмунлироқ) гап топа олмайсиз.

Бу умумий дафтарларни ишлаб чиқарганлар нима учун айнан шу қўшиқларни муқовада чоп этишгани мени хўп ўйлантирди. Аммо бирор жўяли сабаб тополмадим.

Сўнгги йилларда маънавият ҳақида гапираверib, ушбу сўзнинг ҳам сийқасини чиқариб юбордигов. Маънавият тушунчасини ҳар ким ўзича талқин этиб, тушунтиради, изоҳ беради. Аммо негадир маънавият сўзининг ўзаги "маъно" сўзи эканига эътибор берганини эшитганим ёки ўқиганим йўқ. Эҳтимол, маънавиятни юксалтиришга хизмат қилувчи қўшиқлардаги маъносизлик, бошқача айтганда, бемаъниликнинг сабаби шудир.

Юқорида умумий дафтарларнинг ўзимиздан ташқари Россия ва Туркияда ишлаб чиқарилганини таъкидлаб ўтган эдим. Россияда ишлаб чиқарилган дафтарлар муқовасида табиат манзаралари, спортчилар, техника воситалари — асосан автомобиллар акс этган бўлса, Туркиядан келтирилган умумий дафтарларда асосан артистлар — Ҳолливуд юлдузлари ва ўзимизнинг эстрада қўшиқчиларимизнинг суратлари босилган. Туркияда тайёрланган ана шундай умумий дафтарлардан бирининг муқовасида қўшиқчи ва актриса Britni Spirs сурати босилганки, уни ўқувчилар одам анатомияси дарсида кўргазмали қўлланма сифатида фойдаланишса ҳам бўлади.

Мактаб бозорида 12 варақли оддий ўқувчилар дафтарлари ҳам сотилаётган эди. Негадир бу дафтарлар Россияда, Белорусь ва Қозоғистонда ишлаб чиқарилган, ўзимизда чиқарилган 12 варақли дафтарга кўзим тушмадим. Четдан келтирилган ўқувчилар дафтарларининг муқоваси мактаб номи ва рақами, синф ўқувчисининг исми, фамилияси фан номи ёзиладиган тарзда тайёрланган бўлиб, муқованинг 4-бетида халқаро ўлчов бирликлари ва карра-карра жадвали берилган.

Бизнинг мактабларимизда бу маълумотларга эҳтиёж йўқмикин?

Яқинда бир ошхонада овқатланиб ўтириб, қўшни столдаги тўртта хўранданинг еган овқати ҳақини ҳисоблай олмай, 2 та ҳамкасб дугонасини ёрдамга чақирган официант қизнинг аҳволи ёдимга тушди. Ўрта мактабда ўқиб юрганида "Мен математик бўлармидим" деган хаёлда на кўпайтириш жадвалини, на қўшиш, айириш ва бўлиш амалларини ўрганмаган официант қиз ўшанда мактабда тузукроқ ўқимаганига ич-ичидан афсусланганига менинг имоним комил эди. Аммо, сўнги пушаймондан фойда йўқ-да!

Мурод ЖЎРА

СИЗ БИЛГАН ВА БИЛМАГАН ВАТАН

(Давоми. Бошланиши 1-бетда).

... Болалигимизда уйларнинг девор билан туташган шифтларига анор, узум, олма, беҳи осиб қўйиларди. Деразадан лопиллаб ёғаётган лайлак қор кўринади. Ичкарида эса димоқни меваларнинг ифори бетиним қитиқлайди. Отамиз, онамиз ҳовлига чиқдими, бас: дўппию телпаклар шифтга ғизиллаб уча бошлайди. Айтсак, ўзлари олиб беришади. Бизга эса бунинг қизиғи йўқ. Ўзимиз дўппи билан уриб туширган мевадан тотлироқ нарса бормикан, бу оламда? Шифтларда мева, қулфлоғлик омборлардаги сандиқларда мева... Мисоли бир жаннатда яшагандек сезардик ўзимизни.

Буларни унутиб бўладими?

Айтинг, нимадан норозисиз? Нега доим юзингизни бужмайтириб юрасиз? Қуёш камроқ нур таратяптими? Оймомо айтаётган аллалар сизга ёқмаяптими? Эҳтимол, юлдузлар жилоси қалбингизни қувончга тўлдириш ўрнига ғашингизни келтираётгандир...

Сунбула келяпти-ю, ичкарида ётасиз. Тунлари ҳовлидаги сўрига жой солдиринг. Ойни қаранг, болалигимизда ҳам у шунақанги каттамиди? Садалар, ёнғоқлар кўланкаси ҳам ажиб чирой бахш этган. Қўшнининг деворига тирмашиб ошқовоқ палаклардан салладек-салладек келадиган мевалар "ана узиламан, мана узиламан", дея осилиб турибди. Бурчакда мушук нафасини ичига ютганча писиб ўтирибди. Ой нурида кўк теракларнинг барглари тилла тангалардек "ялт-юлт" қилади. Уйноқи шаббода райҳонларнинг ҳидини димоққа келтириб уради ва яна бу ҳидни қайгадир етаклаб бориб сочиб юборади. Оёғингизни кўрпадан чиқаринг... роҳат қиласиз. Ой нуридан безовталанган беданалар дам сайраб, дам тин олишади. Қайси бир чорбоққа боғланган итнинг занжири шилдирайди. Дала томондан фонус кўтариб ғўзага сув тараб юрган сувчиларнинг узуқ-юлуқ гаплари сукунатни бузади...

Далаларда, гулзорларда зангори карнайгуллар очилди. Демакки, август келди. Сувлар совиди. Уватлар юмшади. Бундай кезларда одам боласининг кўнгли шамдай эрийди. Одам боласининг кўнгли ҳазин тортади. Шу кўнгил эзгулик илинжида нафас олади. Ва... Бундай кезлари заводлар, фабрикалар, метролар, йилига ишлаб чиқарилаётган ўн минглаб автолар, тилла конлари, яйловлардаги қўзичоқлар, Ғозғон мармарлари, гуриллаб ишлаётган дастгоҳлар, қуйилаётган ва қирқилаётган пўлатлар тўғрисида эмас, нурлари анчагина мулойимлашиб қолган офтоб тўғрисида ўйлагинг келади. Бор-йўғи бир неча кун яшайдиган капалаклар кўзингга суюмли туюлади. Уларни авайлаб кафтингга олиб, қанотларидан ўпгинг келади. Ўша тутқич бермас капалаклар юрагингга азиз туюлиб кетади.

... Уясига ўт тушган қуш қанотлари билан оловни ўчирар экан. Қанотлари куйса ҳам, патларининг жизғанаги чиқиб кетса ҳам, полапонлари учун ўзининг ширин жонини нисор айлар экан. Қушки шунчалик фидойи бўлса, қушки наслим, уям дея жонини ҳеч иккиланмай қурбон қилса...

Элим! Мен сен ҳақингда сира-сира баландпарвоз сўзлар айтолмайман. Чопонимнинг енгига солиб юргим келади сени. Сени қўйлагимнинг этагида кўтариб юргим келади. Узоқ йиллар кутган фарзандини бешикка солиб алла айтаётган аёл ҳолига тушгим келади баъзан. Ёмон кўзлардан, чағир кўзлардан, совуқ кўзлардан энг азиз нарсасини кафти билан бекитган одамдай сени авайлагим келади.

... Канал бўйида ўзи тутган бир қаричлик зоғора балиқнинг катталигини қўшқулочлаб кўрсатган болакай сурат чизади. Унинг сурат чизадиган альбоми помидор юқидан доғ-дуғ бўлиб кетган. Чеккалари қайрилиб-букилган. Унинг бир суратида тоғлардан эндигина мўралаган қуёш акс этган. Шу суратда каналнинг ҳам тасвири бор. Қамишлар дарё четларида гуркираб турибди. Қамишнинг бир пояси сувга тегиб турибди. Ўша қамиш баргига ниначи қўниб олган. Аслида сурат у қадар моҳирлик билан чизилмаган. Фақат унда табиийликнинг қандайдир белгилари бор. Субҳидамнинг, салқинликнинг ҳиди келади бу суратдан. Баданлари қоп-қора, кўзлари катта, сочлари эса қўл ботирсангиз ҳам ботмайдиган, бу жингалак соч болакайни мен яқиндан танийман деб айтолмайман. Очиғи, у кимнинг боласи эканлигини ҳам билмайман. Назаримда, булар ҳақида сўраб-суриштиришга тортинаман. Бу ниятни ҳамиша кейинга сураман. Болакай мени танийди. Бир-биримизга жилмайиш билан салом берган бўламиз. Баъзан унинг ёнида соатлаб ўтираман. У сувқуноқнинг майин бандини чайнайди. Бир кўзи "Алифбо"да, бир кўзи эса қармоқ пўкагида. Ҳар замон ҳар замонда канал тупроғининг устига югуриб чиқади-да, сигирининг пахта даласига тушиб кетган-кетмаганлигини кўриб қўяди.

У билан тузукроқ гаплашганимиз ҳам йўқ. Менга унинг ҳарфларни бир-бирига тўқиштириб, лабларини пичирлатиши, қоп-қора кўзларини олис-олисларга тикиб ўтириши ниҳоятда ёқади.

Кўнглимда умидлар гуллайди. Унинг рассом бўлишини хаёл қилиб ўзимча суюниб қўяман. У канал бўйидаги сертупроқ йўлларни, ху анови букри толларни, тандирдан узилган нонга ўхшовчи қуёшни, олислардан кўриниб турган тоғ ўркачларини, қишлоқнинг қинғир-қийшиқ кўчаларини, қалдирғоч уяларини, чит кўйлак кийган аёлларни ўта моҳирлик билан чизади дея ҳузурланиб ҳам қўяман.

Бу болани кунда-кунора кўраман-у, лекин нимагадир уни доимо соғинаман. Унинг қўлларидан тутиб тонг палласи шудринглар ялтираган далаларни кўрсатгим келади. Унга кўп нарсалар тўғрисида, масалан, яшаётган жойимиз, насл-насабимиз, одамларнинг орзу-умидлари, қувонч ва дардлари тўғрисида гапириб бергим келади.

Биласизми, мен боланинг қўлларидан тутиб шудринглар ялтираб ётган далага бораётганимда сиз ҳам унинг иккинчи қўлидан ушлаб олишингизни орзу қиламан. Биз далаларни, канал бўйини, тутзорни, ғўза пайкалларини айланар эканмиз, алоҳида бир зўр воқеа юз бермайди. Боланинг калта иштони яширолмаган оёқлари, бизнинг эса шимимиз поччалари жиққа ҳўл бўлади. Учаламиз ҳам жимгина далаларни айланамиз. Карнайгуллар ва печакгуллар очилиб ётган даштларни томоша қилиб ортга қайтганимизда, билингки, кўнглингизнинг бир четида нимадир юз беради. Нимадир ичингизда зувуллаб кетади. Билингки, ана шу билинар-билинмас зувиллаш бора-бора роҳат бўлиб танангизга ёйилади.

Бунинг учун учаламиз печакзору карнайгуллар билан қопланган далаларга бирга саёҳат қилиш қолган, холос. Негадир сизни йўлда йиғлайсиз деб ўйлайман, роҳат қилишга қиласиз-у, бироқ барибир кўзларингиздан дувиллаб ёшлар қуйилади. Болакай сўзсиз ҳайрон бўлади. Кўз ёшларингизга изоҳ сўрагандек бир сизга, бир менга мўлтираб тикилади. Индамай унинг бошини силайман. Индамай уни бағримга босаман. Агар у сизни совқотди деб ўйласа, жуда-жуда кўнгилдагидек иш бўларди.

Орамиздаги сирдан унинг хабардор бўлишини кўнглим тиламайди. Болакайнинг митти юраги озор чекишини истамайман. Юрагида оқ ёмғирларнинг, қалдирғоч қанотларининг, эртапишар ҳандалакнинг иси, шовқини, шивири яшаётган бу болакай орамиздаги кўп гапларнинг мағзини улғайганда ўзи билиб олади.

Шундай бўлгани яхши.

Аликул ХОНИҚУЛОВ

Томир

Кейинги йилларда оила шажарасини аниқлаб, "Авлодлар дарахти"ни тиклаш урфга айланди. Биз яқиндан билган-билмаган дўсту биродар, таниш билишларимиз шажара дарахти бўйича ўзларини азиз-авлиёларга, ҳатто Пайғамбаримиз саллаллоҳи алайҳи вассалламга авлод қилиб боғламоқдалар. Одам азиз, инсон мукаррам, дунёга келган ҳар бир шахс иззат-икромга, ҳурматга лойиқ. Шунга муносиб бўлса, албатта. Биз яқиндан билган ана шундай мўътабар зотларнинг асл авлоди, замондошимиз, йирик филолог олим Қудратилло Мусаевдир.

«ЭЙ, УМРИ АЗИЗ»

Домла яқинда Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг "Фан" нашриётида "Эй, умри азиз" номидаги китобини нашрдан чиқариб, ўқувчиларга тақдим этди. Ушбу рисолада муаллиф ўз ҳаётида кечган мураккаб воқеа-ҳодисаларни шундай ифодалайдики, уни мутолаа қилган инсоннинг вужуди жумбушга келади. Турмушнинг шафқатсиз йўллари, ўтмишнинг беаёв кечмишлари муаллиф оиласи тақдирида ишонарли мисоллар билан қаламга олинади.

Қудратилло Мусаев етук машойих Махдуми Аъзамнинг шажара давомчиси эканлигини ўз китобида фахр билан баён қилади. Падари бузруквори Қори Мусахонтўра илмга иштиёқи баланд инсонлардан бўлиб, Самарқандда мадраса таълимини домла Васлий ва бошқа мударрислар қўлида олиб, сўнгра Бухорои шарифда таҳсилини давом эттиради. Илм эгаллаб, ўша давр диний уламолари сафидан муносиб ўрин олади. Бухорода амир Олимхон ҳудудида Қори Мусахонтўранинг довруғини эшитган амирнинг амакиси Исмоилхон унга катта ҳурмат билдиради. Махдуми Аъзам авлоди вакили сифатида амирлик нафақасини белгилайди.

Шу даврдан эътиборан Мусахонтўра амирлик барҳам топгунига қадар подшолик маҳкамасидан нафақа олади. Амир Олимхон Бухородан қувилгач, ҳокимият шўролар қўлига ўтиб, маъмурлар халқ бошига турли азоб-уқубатларни соладилар. Бойларнинг мол-мулки мусодара қилинади. Диний уламолар бирин-кетин қувғинга учрайди. Албатта, бу тузум Қори Мусахонтўра оиласини ҳам четлаб ўтмади. Инқилобнинг оғир йилларини бошидан кечириб, Мусахонтўра оиласи турли гўшаларга кўчиб, сарсонлик-саргардонликда кун кечирди. Қатағон йилларининг оғир дамлари босилай деб турган вақтда Германия билан уруш бошланиб, халқнинг оғир ва фожеали кунлари яна давом этди.

Китобда нотинч вазият туфайли қанчадан қанча инсонларнинг ўз яқинларини йўқотиб, саргардонликда ҳаёт кечириб, сўнг не машаққатлар билан бир-бирларини топиб, қариндошлик ришталарини қайта боғлашлари реалистик баён қилинади.

Шунингдек, муаллифнинг шундай аянчли йилларда камол топиб, илмга меҳр қўйиб, филолог олим даражасига етишувигача бўлган илмий фаолияти, изланишлари, заҳматлари ушбу асарда ишонарли ҳикоя қилинади. Собиқ тоталитар тузум даврида она тилимизга бўлган беандишалик, турли шовинистик сиёсат кўринишлари ҳақида фикр юритаркан, муаллиф она тилимизни қадрлашга, ривожлантиришга оғир дамларда ўз ҳиссасини қўша олган ватанпарвар инсон сифатида гавдаланади.

"Ўзбек тилинингг қиёсий таҳлили", "Бадиий таржима ва нутқ маданияти", "Инглиз тилидан Ўзбекчага бадиий таржиманинг лексико-фразеологик масалалари", "Таржима тили маданияти", "Инглизча-ўзбекча-русча иқтисодий луғат", "Инглиз тили грамматикаси", "Инглиз тили стилистикаси" ва бошқа илмий, назарий, амалий қўлланма китоблар муаллиф илмий салоҳиятининг кенг қамровидан далолат беради.

Олимнинг ушбу "Эй умри азиз" илмий, адабий, хотира китоби истиқлолга эришган диёримиз мустақиллигини мустаҳкамлашда ёш авлодга муносиб ибрат ва жасорат мактаби бўлиб хизмат қилиши билан қимматлидир.

М. САТТОРОВ

Аспириннинг боши оғриб қолибди
Шифо излаб табибга йўл олибди.

Жаҳонгир МИРЗО чизган сурат

РАҚАМ

Ўзбекистон темир ва йод танқислиги муаммоси туфайли ялпи ички маҳсулот (ЯИМ)нинг 1,2 фоизини йўқотмоқда. Бу эса 140 миллиард сўмдан зиёд демакдир.

Янгилик

ЯНГИ ГАЗЕТАЛАР

демак, янги позициялар. Шунақами?

Ҳар куни дунёда 439 млн.дан ортиқ киши газета сотиб олади. Бу кўрсаткич 2001 йилда 414 млн.ни ташкил қилар эди. Кўриниб турибдики, ахборот узатишнинг турли шакллари ҳаётимизга кенг кириб бораётган бўлса ҳам, анъанавий ОАВ — газетанинг аҳамияти пасайиб кетаётгани йўқ. Учқур замоннинг асосий талабларидан бири тезлик борасида ҳам матбуот электрон ОАВлар билан беллаша оладиган даражада ривожланди. Ҳатто бир кунда бир неча бор чиқадиган газеталарнинг ҳам мавжудлиги сўзимизни исботлаб турибди.

Жаҳон матбуоти тажрибасидан яна шу нарса маълумки, мамлакат тараққиётининг қайси бир босқичларида вақтли босма нашрлар сони узлуксиз ўсиб бораверади. Ривожланишнинг маълум бир поғонасида эса у ўсишдан тўхтайди. Масалан, Хитой ва Ҳиндистонда газеталар бозори йилдан йилга кенгайиб бораётганлиги кузатилган. Айни пайтда АҚШ, Япония каби етакчи давлатларда эса вақтли матбуот сони ва тиражи камайиш жараёни кечмоқда. Бизда эса...

Бизда эса "Ўзбекистонда вақтли матбуот нашрлари сони қанча?" деган саволга турлича жавоб беришади. Жамоатчилик жавоб тариқасида 300 тадан 1000 тагача миқдорни кўрсатишади. Кимдир беш йил олдинги маълумотни айтади, яна кимдир етти йиллик манбага мурожаат қилади. Биздаги маълумотларга кўра, Ўзбекистонда вақтли матбуот нашрлари сони мингга яқин. Кўриниб турибдики, мамлакатимизда ҳам вақтли матбуот нашрлари сони кун сайин кўпайиб бормоқда.

Мана масалан, "Жамият" ва "Uzbekistan today" газеталари чиқибди, деган хушхабарлар тарқалганига ҳали кўп бўлгани йўқ. Аслида-ку, янги газета ташкил қилиниши бугун кўпам янгилик бўлмай қолди. Ҳатто бу ҳақдаги хабарни ҳам қулоқлар эринибгина тинглайди.

Чунки янги газеталар ижтимоий-сиёсий йўналишда чиқа бошлади. Бу эса, ҳақиқатан ҳам, янгилик.

Бугун "жиддий" газеталарнинг "бозор"да ўз ўрнини топиб кетишига негадир ҳамма ҳам ишонқирамайди. "Жамият" ва "Uzbekistan today" газеталарида эса шашт ва ўзига ишонч яққол сезилиб турибди.

"Uzbekistan today". Бу номни эшитганда жаҳоннинг машҳур "... today" газеталари ёдингизга келади. Варақлаганда эса "Инглиз тилида эмас экан-ку!" деб бироз ҳафсалангиз пир бўлади ҳам. Балким маълум бир тайёргарликдан сўнг газета саҳифаларида инглиз тилидаги мақолаларга ҳам ўрин берилар, таҳририят ҳам шуни режалаштирган бўлса керак. Қувонарлиси, "Uzbekistan today" газетасида ҳам шаклан, ҳам мазмунан оригиналликка интилиш кучли. Газета саҳифаларидан "керакли" мавзудаги "ўқишли" материалларни топиш мумкин.

"Жамият" номли газета чиқибди", деганимда "Hurriyat", "Моҳият"ларга оҳангдош номда чиқибди. Мазмуни ҳам ҳамоҳанг бўлсин-да!", деган жавоб олгандим, фахрий бир газетхондан. Йўқ! Бошқасининг йўлидан юрган газета ахборот майдонида муқим туролмаса керак. "Жамият" газетаси ижодкорлари ҳам бу қонуниятни яхши тушуниб етган: уни ҳар бир саҳифада сезиш мумкин.

Нитшенинг ёзишича, Миллат яшаб қолиши учун ўз қадриятларини аниқлаб ва тўғри баҳолаб олиши керак. Эътиборлиси шуки, қадриятлар қўшниларининикига ўхшамаслиги лозим. Бу сўзларни газеталарга нисбатан ҳам бемалол ишлатсак бўлади.

Фаррух ЖАББОРОВ

Мулоҳаза

"ЯРОҚСИЗ МАҲСУЛОТ" ТАЙЁРЛАШАДИ

Аччиқ ҳақиқат бўлса ҳам, айтиш керакки, баъзи бир фан номзодлари ўрта мактабларда дарс беролмай, ташлаб кетишмоқда. Сабаби — олий ўқув юртларида интизом, одоб ҳақида эслатиб ўтиришга ҳожат йўқ, у ерда асосан таълим берилади. Ўрта мактабларда эса таълимни тарбия билан қўшиб олиб бориш лозим бўлади. Бунга алоҳида педагогик маҳорат, қобилият керак бўлиб, ҳар бир бола қалбига йўл топиш, уларга алоҳида-алоҳида муносабатда бўлиш тақозо этилади.

Ўтган йили Шарғун шаҳридаги 2-рақамли истеъдодли болалар мактаб интернатида институтни имтиёзли тамомлаган ёш мутахассис келган эди. Лекин ўқувчилар билан тил топишолмай, тезда мактабдан кетиб қолди. Педагогик жамоа ёрдам қўлини чўзди, бироқ ана шу кўрсатилган ёрдамларнинг барчаси самарасиз бўлиб чиқди. Сабаби битта: маълум бўлишича, улар билим олган даргоҳ фақат таълим берган экан, холос...

Ўқитувчи ўз фанини "беш" баҳога билмаслиги мумкин, лекин методикани яхши билиши шарт. Бир ўйлаб кўринг-а, методикани "уч" баҳога ўқиган талаба диплом олади ва мактабда дарс бериб, "яроқсиз маҳсулот" тайёрлайди. Менимча, методика фанини яхши билмаган талабага диплом бериш нотўғридир. Чунки бундай ўқитувчини мен ўз касбини яхши билмайдиган жарроҳга ўхшатаман, бундай жарроҳ инсонни нобуд қилиши ҳаммага аён.

Ҳозирги ёш мутахассислар осон йўлдан боришни яхши кўрадилар. Масалан, ўқувчи ўқитувчининг айтганини қилмади ёки ўқитувчига гап қайтарди, дейлик. Бундай ҳолларда кўпчилик ёш ўқитувчилар дарҳол синф раҳбарлари ёки мактаб маъмуриятига шикоят қиладилар. Бу билан улар ўзларининг педагогик фаолиятларида биринчи қўйган қадамлари ноўрин эканлигини билмайдилар ва болалар олдида ўзларининг ожизликларини кўрсатадилар.

Шахсий фикрим шуки, олий ўқув юртларида методика фанини ўрта мактабларнинг "методист-ўқитувчи" ва "катта ўқитувчи"лари олиб боришлари керак. Сабаби — педагогика олий илмгоҳлари мутахассисини олий ўқув юрти учун эмас, балки ўрта мактаб учун тайёрлайди. Шундай экан, ўрта мактабда дарс бермаган ўқитувчининг методика фанидан дарс бериши мақсадга мувофиқ эмас. Методика фанини ўрта мактаб ўқитувчилари олиб боришлари билан бирга талабаларнинг амалий машғулотлари ҳам ўша ўқитувчиларнинг мактабларида ўтказилиши керак.

Яна бир таклиф. Янги мутахассислар учун синов муддатини уч ойдан оширмаслик лозим. Чунки уч ой ичида ўзгариш ясай олмаган ўқитувчи уч йилда ҳам ҳеч нарса қила олмайди. Шунинг учун бу синов муддати ичида ўзини кўрсата олмаган ўқитувчиларга касбини ўзгартириш ҳақида маслаҳат бериш маъқулроқдай.

Аннамурод ЖУМАҚУЛИЕВ

«Hurriyat»-10

ЗАРВАРАҚЛАРДАН

Раддия

БИЗ ИНКОР ҚИЛАМИЗ!

... Газетанинг шу йил 8 июль сонида босилган ТошДУ талабаси Дилбар Турғунованинг "Мен энди мақола ёзмайман..." сарлавҳали чиқишида бизнинг "Чортоқ ҳақиқати" газетаси фаолиятига танқидий фикр билдирилган.

"Йўқ, мен бу газетага қайта мақола ёзмайман", дея таънаомуз гаплар қилади муаллиф. Сабаби мазкур таҳририятда сийқа мақола ёзадиган журналистлар ишлармиш. Рўй-рост айтганда, ҳамюртимиз Дилбарнинг "санамай саккиз" қабилидаги хулосасини ҳеч биримиз ҳазм қила олмадик.

Мирзаабдулла ИБРОҲИМОВ

1998 йил 23 сентябрь

Мулоҳаза

МАТБУОТ: ДАРДГА ДАВО БОР

Жамият дарахт бўлса, матбуот шу дарахт шохларида етилган, етилаётган бамисоли бир мева. Шундай экан, матбуот ҳақида сўз юритганда жамиятдан узиб олган ҳолда ёки унинг айрим жабҳалари билан боғлиқликдагина мулоҳаза юритиш унчалик тўғри эмас. Яхшими-ёмонми — мева шу дарахтнинг ҳосили, зеро, ҳосил ҳусусидаги сўз дарахтнинг ўзига таааллуқли бўлиши ҳам табиий.

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД

21 октябрь

Савол-жавоб

ҲАМЁН КЎТАРСА БАС...

— Тошкент меҳмонхоналарида бир кеча тунаш неча сўм?

— "Intercontinental" меҳмонхонасида бир сутка учун бир кишилик хонанинг нархи — 225 доллар, икки кишилик хонанинг нархи эса — 275 доллар, "Le-Meri-dien" (Тата) меҳмонхонасида бир кишилик хоналар — 190, икки кишилик хоналар — 210 доллар, "Ўзбекистон" меҳмонхонасида бўлса, алоҳида хона учун — 105 доллар, икки кишилик хона учун — 120 доллар тўланади.

Шерзодбек МАМАЖОНОВ

28 октябрь

Тафаккур

ОЗОДЛИК БУРЧДИР

Идеал озодлик қариган чоғимизда эшикдан кириб келадиган пенсия эмас. Озодлик ҳар кунги оғир ва машаққатли курашлар эвазига қўлга киритилади, ҳозирча эришганларимиз эса ўша мутлақ озодлик йўлидаги мўъжаз босқичлардир, холос.

Озодлик давлат ёки қайсидир доҳий томонидан бериладиган эҳсон эмас, балки ҳар биримиз ва ҳаммамиз биргаликда курашларда қўлга киритиладиган умумхалқ мулкидир.

Альберт КАМЮ

25 ноябрь

Дараклар

РОССИЯ ҲАРБИЙЛАРИ ЛИВАНГА ЮБОРИЛАДИ

Россия Ливанга муҳандислик-сапёр батальонини юборадиган бўлди. Бу ҳақда мамлакат ташқи ишлар вазири Сергей Лавров президент Владимир Путин иштирокидаги ҳукумат йиғинида маълум қилган.

Ўз навбатида мудофаа маҳкамаси раҳбари Сергей Иванов ҳарбий муҳандисларнинг биринчи гуруҳи Ливанга жўнашга тайёрлигини билдирди. Мудофаа вазири, шунингдек, Россия ҳарбийлари халқаро тинчликпарвар кучлар операция олиб бораётган ҳудуддан ташқарида бузилган кўприк ва йўлларни тиклаш билан шуғулланишини таъкидлади.

Сергей Ивановга кўра, Яқин Шарққа юбориладиган батальон шахсий таркиби ва техникаси сентябрь ойи якунига қадар тўлиқ тайёр бўлади.

Икки вазирнинг ҳисоботларини тинглаган президент Путин ўз маъмуриятига Федерация Кенгашига Ливанга ҳарбий гуруҳ юбориш тўғрисида мурожаат тайёрлашни буюрди. Мурожаатнома Ливан ҳукумати Россиядан расман ҳарбий кўмак сўраши билан парламентнинг юқори палатасида кўриб чиқилади.

Эслатиб ўтамиз, Россия Ливанга ҳарбий муҳандислар юбориш таклифини илк бор 7 сентябрда билдирган эди.

АҚШ БМТ БЮДЖЕТИНИ ҚИСҚАРТИРМОҚЧИ

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти 2006 йил якунига қадар ички ислоҳотлар ўтказмаса, халқаро муассасага Қўшма Штатлар ажратаётган маблағ қисқартирилади. АҚШнинг БМТдаги вакили Жон Болтон ана шундай баёнот билан чиқди.

Болтоннинг сўзларига кўра, расмий Вашингтон халқаро ташкилот бошқаруви борасида жиддий эътирозларга эга. Кузатувчилар фикрига кўра, Оқ уй БМТ фаолиятида коррупциянинг кенг тарқалганидан хавотирда ва Қўшма Штатлар ушбу иллат бартараф этилишини истайди.

Йил якунига қадар халқаро ташкилот жиддий ислоҳотлар олиб бормаса, молиявий маблағ қисқартирилишини таъкидлаган Жон Болтон бу ҳаракатни БМТнинг бошқа аъзолари ҳам тўғри тушунишларига умид билдирди.

Айни пайтда 200 га яқин мамлакатни бирлаштирган БМТ умумий бюджетининг чорак қисмини Қўшма Штатлар таъминлайди.

ЭРОН ЎЗ ШАРТЛАРИНИ МАЪЛУМ ҚИЛДИ

Ядро муаммоси бўйича Эрон делегацияси раҳбари Али Ларижаний халқаро ҳамжамият эътиборига уранни бойитиш дастурини тўхтатиш бўйича шартларни эълон қилди.

Теҳрон вакилига кўра, ана шу шартлар бажарилса, Эрон уранни бойитиш дастурини икки ойга тўхтатиш таклифини кўриб чиқиши мумкин.

AFP ахборот агентлиги хабарида айтилишича, расмий Теҳроннинг энг биринчи шарти БМТ Хавфсизлик Кенгаши томонидан Эронга нисбатан санкция қабул қилинишига йўл қўймасликдир.

Бундан ташқари, Эрон халқаро ҳамжамиятга ўз ҳудудида ядро ёқилғиси ишлаб чиқариш ҳуқуқини тан олишни таклиф этади.

Бундан бир неча кун олдин Али Ларижаний ва Европа Иттифоқининг ташқи сиёсат бўйича вакили Хавьер Солана ўртасида ўтган музокаралардан кейин Теҳрон уранни бойитишни тўхтатишга тайёрлиги хусусида хабарлар тарқалганди. Бироқ тез орада бу хабар расмий Теҳрон томонидан рад этилди.

РОССИЯДА ВЕРТОЛЁТ ҲАЛОКАТИ

Владикавказ-Ханкал йўналишида парвоз қилаётган Россия қуролли кучларига қарашли Ми-8 вертолёти ҳалокатга учради. Авиаҳалокат маҳаллий вақт билан 17:33 да Владикавказга яқин ерда рўй берган.

Россия ҳарбий ҳаво кучлари бош қўмондони ёрдамчиси, полковник Александр Дробишевскийнинг маълум қилишича, вертолёт бортида 15 киши бўлган. Ҳалокат оқибатида экипаж аъзоларидан 10 киши қурбон бўлган, тўрт киши жароҳатланган. Вертолётдагиларнинг биттаси бедарак йўқолган.

Олдинроқ тарқатилган хабарларда вертолётда 14 киши, жумладан, Россия қуролли кучларининг юқори лавозимли офицерлари ҳам бўлгани айтилган эди.

ТЕЛЕФОН СЎЗЛАШУВЛАРИНИ ТИНГЛАГАНИ УЧУН

Жаҳонга машҳур компьютер ва ахборот технологиялари ишлаб чиқарувчи Hewlett-Packard компанияси директорлар кенгаши раҳбари Патриция Данн телефон сўзлашувларини тинглашга рухсат бергани учун ишдан кетиши мумкин.

Айни пайтда ушбу ҳолат бўйича ички текширув олиб борилмоқда. Директорлар кенгашининг ушбу масалада ўтган куни бўлган йиғини ҳеч қандай натижасиз якунланди.

Гап шундаки, сохта гувоҳномаларга эга бўлган бир неча шахс директорлар кенгаши раҳбари Патриция Даннинг ижозати билан компания директорларининг телефон сўзлашувларини тинглаган. Шу боис ҳам кенгашнинг айрим аъзолари компания манфаатларига зиён етказган Патриция Данни истеъфога чиқаришни талаб қилишмоқда. Ўз навбатида директорлар кенгаши раҳбари ноқонуний ҳаракатдан бехабар бўлгани билан ўзини оқламоқда.

Hewlett-Packard компанияси фаолиятидаги ушбу можаро яқин кунларда ўтадиган навбатдаги йиғинда ҳал этилиши кутилмоқда.

Абдул СОБИР тайёрлади

Нигоҳ

11 СЕНТЯБРЬ: У ҲАЛИ КЎП ЭСЛАНАДИ

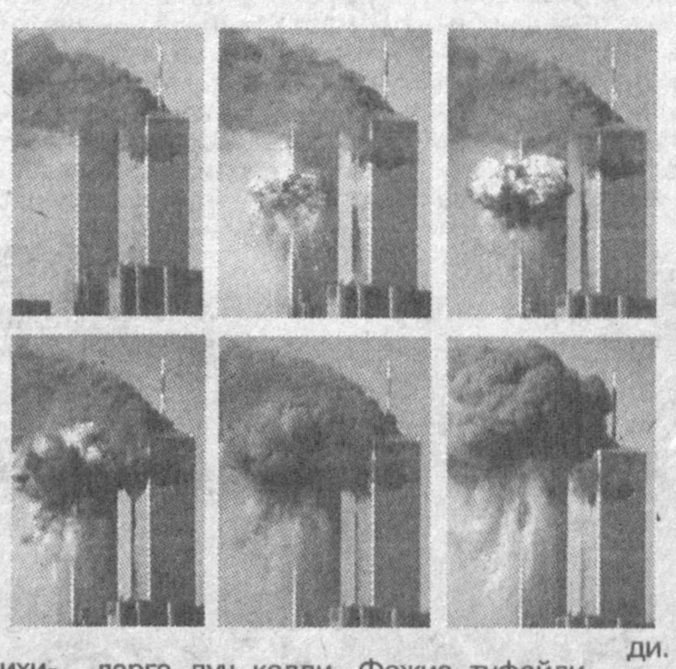

Бундан роппа-роса 5 йил аввал — 2001 йилнинг 11 сентябрида АҚШнинг Нью-Йорк ва Вашингтон шаҳарларида рўй берган фожиа ҳали ҳеч кимнинг ёдидан кўтарилмаган бўлса керак. Ўшанда маҳаллий рейсларда парвоз қилаётган тўрт самолёт террорчилар томонидан гаровга олинган ва Америка иқтисодий тараққиёти рамзига айланган 110 қаватли Жаҳон савдо маркази ҳамда Мудофаа вазирлиги биносига келиб урилган эди. Америка халқини том маънода саросима ва қўрқувга солган қўпорувчилик ҳаракатлари пайтида 3000 дан зиёд инсон қурбон бўлди.

Бу фожиа Қўшма Штатларга улкан иқтисодий йўқотишлар олиб келди. Мамлакат тарихида 1992 йилги Эндрю тўфони энг катта молиявий зарар келтирган табиий офат саналар эди. Ўшанда Америка иқтисодиётига 19,2 миллиард доллар зарар етган эди. 11 сентябрь воқеалари туфайли юзага келган иқтисодий йўқотиш кўрсаткичи Эндрю тўфонидан ҳам ошиб кетди.

Терактлардан сўнг дунё авиасаноати жиддий иқтисодий инқирозларга дуч келди. Фожиа туфайли фақатгина Америка эмас, бутун дунё авиация компаниялари миллиардлаб доллар зарар кўрди. Мана орадан 5 йил ўтмоқдаки, бу йўқотишлар ўрни ҳали-ҳамон билинмоқда.

Кейинроқ самолётларни ўғирлаш ва портлатиш амалиётлари Усама бин Лодин раҳбарлигидаги "Ал-Қоида" террорчилик гуруҳининг 19 аъзоси томонидан амалга оширилгани аниқланди. Террорчиларнинг тирик қолган бир нечаси жазога тортилди, қўпорувчилар раҳбари Усама бин Лодин эса ҳали ҳам бутун дунё мамлакатларида қидирилмоқда.

11 сентябрь воқеалари халқаро кузатувчилар томонидан нафақат Америка, бутун дунё замонавий цивилизациясига қилинган таҳдид сифатида баҳоланди. Президент Жорж Бушнинг ўзи Нью-Йорк ва Вашингтон терактларини жаҳон урушига қиёслади.

2001 йил 11 сентябрь кунги терактлардан кейин АҚШ президенти Жорж Буш сайёрамиз миқёсида терроризмга қарши кураш кампаниясини эълон қилди. Ана шу шиор остида Афғонистон ва Ироқда йирик ҳарбий операциялар амалга оширилди.

Дарвоқе, 11 сентябрь фожиаси халқаро майдонда жосуслик фаолияти етакчиси сифатида эътироф этиб келинган Марказий разведка бошқармаси, умуман, Американинг хавфсизликка масъул бўлган барча муассасалари нуфузини кескин тушириб юборди.

Дунёни ларзага солган фожиа юз берганига ҳам беш йил тўлди. Ана шу ўтган давр мобайнида минглаб инсонларни ёруғ оламдан олиб кетган терактлар хусусидаги баҳслар тинмади ва турли қарашларни илгари сурувчи мунозаралар ҳозир ҳам давом этмоқда. Сўнгги пайтларда Қўшма Штатларда Буш маъмурияти ва жосуслик хизмати 11 сентябрь портлашлари хусусида олдиндан хабардор бўлган деган фикр билан чиқаётганлар кўпайиб бормоқда. Хўш, ҳақиқатан ҳам, разведка хизмати терактлар ҳақида маълумотга эга эдими? Унда нима учун қўпорувчилик олди олинмади? Нега ҳақиқат яширилди? Буюк Британиянинг "Дейли телеграф" (Daily Telegraph) газетасида эълон қилинган Индиана университети профессори Майкл ШЕЛДЕНнинг қуйидаги мақоласида шу ҳақда фикр юритилади.

МАҚСАД ЯҚИН ШАРҚДАГИ УРУШ ЭДИМИ?

Жаҳон савдо марказидаги терактлардан 5 йил ўтиб, 75 нафар Америка олимлари 11 сентябрь хусусидаги ҳақиқат яширилганини таъкидлашмоқда. Ушбу фикрни илгари сураётган олимлар етакчиси Юта университети физика профессори Стивен Жонс савдо маркази қолдиқларини ўрганиб чиқди ва бинони қулатиш учун портловчи мосламадан фойдаланилган, деган хулосага келди.

Июль ойида Огайо университетида ўтказилган ижтимоий сўров натижаларига кўра, америкаликларнинг чорак қисми ҳукумат Жаҳон савдо марказига ҳужум бўлишини била туриб хавф олдини олмаган, деган фикрда.

Профессор Жонснинг фикрича, иккита самолётдан чиққан авиаёнилғи шундай улкан конструкцияни ер билан яксон қилиш қувватига эга эмас. Олимнинг тахминига кўра, иккала миноранинг ҳам стратегик нуқталарига портловчи ускуна ўрнатилган ва мослама самолётлар келиб урилган пайтда ҳаракатга келтирилган.

Профессор Жонс ва унинг ҳаммаслаклари фикрича, Америка маъмуриятидаги неоконсерваторлар гуруҳи терактлар ҳақида олдиндан маълумотга эга бўлган ва миноралар портлашига йўл қўйиб беришга Марказий разведка бошқармасини қўндирган.

Мақсад эса қўпорувчилик ҳаракатларидан кейин саросимага тушиб қолган аҳолининг Яқин Шарқдаги ҳарбий ҳаракатларни осонлик билан қўллаб-қувватлашига эришиш бўлган.

"Биз самолётларни гаровга олган 19 нафар террорчи ва Афғонистон ғорларидаги уларнинг яна бир неча ҳамтовоғи бундай катта операцияни амалга оширганига ишонмаймиз ва, албатта, ҳақиқатнинг тагига етамиз", — дейди профессор Жонс.

Аҳолида бу ҳақда раҳбарият олдиндан билган ва зарур чорани кўрмаган деган қарашнинг шаклланишида Жорж Буш маъмуриятининг ҳам ҳиссаси бор. Чунки маъмурият томонидан терактлар муносабати билан текширувнинг ўта махфий олиб борилгани ва жамоатчиликка бу ҳақда ёлғон афсонаю ривоятларнинг ҳикоя қилингани профессор Жонс ва унинг ҳамфикрлари кабиларга маънавий қўллаб-қувватлаш бўлгани аниқ.

Бошқа томондан, ҳукумат вакилларининг фожиа борасида кескин муболағали баёнотлар бергани, мисол учун, дастлабки кунларда Нью-Йорк ва Вашингтондаги портлашлар пайтида 20 мингдан зиёд киши ҳалок бўлгани тўғрисида расмий маълумот тарқатилгани ҳам вазиятга таъсир этмай қолмади.

2001 йил, 11 сентябрь. Флоридадаги мактаб. Президент Буш терактлар ҳақида илк бор хабар топаётган пайт.

Мамлакатнинг шимолий-шарқий кичик бурчагида тўрт самолётнинг гаровга олингани туфайли 3 минг мил радиусдаги бутун фуқаро авиацияси бир неча кунга тўхтатиб қўйилди. Аэропортларда қуролланган аскарлар кўпайгандан кўпайди ва ўнлаб айбсиз инсонлар гумон билан, ҳеч қандай айб эълон қилинмасдан қамоққа олинди. Энг маънисиз ва натижасиз жиҳати шуки, мамлакатда Ироқ ядро ва кимёвий қуролларга эга экани, бу эса янги терактлар тўлқинини бошлаши мумкинлиги тўғрисида хавотирли овозалар оралаб қолди.

Бундай иддаолар ҳам республикачилар, ҳам демократлар томонидан илгари сурилди. Улар худди осмон ерга қулаётгандай ўйлаб ҳам ўтирмай, саросима ва ваҳимага тўлган ҳолатда тасаввурдаги душманга ташланишди.

Президент ва конгресс Яқин Шарқдаги урушни фақатгина олдиндан режалаштирилгани туфайли бошламади. Асл гап шундаки, агар эски тарихий усулда душман давлат устидан ғалаба қилинмаганда, фожиа келтирган саросима ва қўрқув тарқамаган бўларди.

Хуллас, беш йилдан буён олиб борилаётган уруш қуёшли сентябрь кунида 19 кишининг самолётларни гаровга олишига тўсқинлик қилолмаслик айби учун жуда ҳам қимматлик қилади.

2001 йил 11 сентябрь. Фожиа солномаси

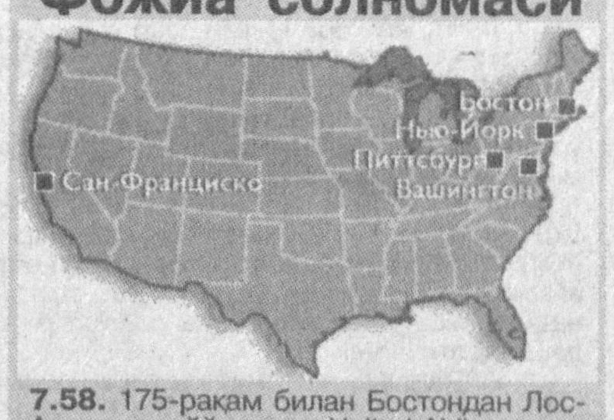

7.58. 175-рақам билан Бостондан Лос-Анжелесга йўл олган United Airlines компаниясига қарашли Boieng 767 самолёти террорчилар томонидан гаровга олинди. 56 йўловчи ва 9 нафар экипаж парвоз қилаётган самолёт йўналиши мажбурий равишда Нью-Йорк шаҳри томон ўзгартирилди.

7.59. 11-рақам билан Бостондан Лос-Анжелесга йўл олган American Airlines компаниясига тегишли яна бир Boieng 767 самолёти гаровга олинди ва у ҳам Нью-Йорк сари йўл олди. Самолёт бортида 81 йўловчи ҳамда 9 нафар экипаж аъзоси бор эди.

8.01. 93-тартиб рақамли Boieng 767 русумли самолёт 38 нафар пассажир ва 7 та экипаж аъзоси билан Нью-Жерсидан Сан-Франциско томон парвоз қила бошлади.

8.10. Вашингтон халқаро аэропортидан 77-рақам билан Лос-Анжелес томон учаётган, бортида 58 йўловчи ва 6 нафар экипаж аъзоси бўлган Boieng 767 гаровга олинди.

8.46. Бостондан Лос-Анжелесга 11-рақам билан парвоз қилаётган самолёт Жаҳон савдо марказининг шимолий минорасига келиб урилди. Мутахассислар эътирофига кўра, савдо маркази биносида бир пайтнинг ўзида 50 минггача одам бўлиши мумкин эди.

9.03. Бостондан Лос-Анжелесга 17-рақам билан учаётган Boieng 767 самолёти Жаҳон савдо марказининг жанубий қисмига келиб урилди.

АҚШ Федерал авиация маъмурияти Нью-Йорк аэропорти фаолиятини тўхтатди.

9.21. Нью-Йоркка олиб борадиган барча кўприк, туннель ва йўллар ёпилди.

9.25. Федерал авиация маъмурияти барча маҳаллий парвозларни тақиқлади.

9.45. Вашингтондан 77-рақам билан Лос-Анжелес томон учаётган самолёт АҚШ Мудофаа вазирлиги биноси — Пентагонга келиб урилди. Маълумот учун: мудофаа маъмурияти биносида жами 20 мингга яқин киши ишлар эди.

10.05. Жаҳон савдо марказининг жанубий қисми қулаб тушди.

10.05. Оқ уй ва пойтахт Вашингтондаги бошқа ҳукумат биноларида фаолият юритувчи барча ходимлар эвакуация қилинди.

10.10. Пентагоннинг самолёт келиб урилган қисми қулади.

10.10. Нью-Жерсидан Сан-Франциско томон 93-рақам билан парвоз қилаётган ва йўлда гаровга олинган самолёт йўловчиларнинг террорчиларга қаттиқ қаршилигидан сўнг Питсбург шаҳри яқинида ҳалокатга учради.

10.28. Савдо марказининг шимолий минораси ҳам ер билан яксон бўлди.

ДАЛОЛАТ

11 сентябрь воқеалари АҚШ аҳолиси хотирасидан ҳали узоқ вақт кетмаса керак. "Ассошиэйтед пресс" ахборот агентлиги ўтказган сўров натижаларига қараганда, америкаликларнинг 98 фоизи терактлар рўй берган пайтда нима билан машғул экани, воқеани қандай қабул қилганини қийинчиликсиз эслаган.

Нашр

«ҲИДОЯТ» НУРИ

Журналнинг 8-сони муштарийларга етиб борди. Газетамизда унда берилган айрим мақолалардан иқтибос келтиришни лозим топдик.

ЗАЙНИДДИН ЗИДАН ҲАЖ ҚИЛМОҚЧИ

Насаби жазоирлик бўлган францияլик машҳур футболчи Зайниддин Зидан бу йил Маккага ҳаж қилиш учун бориш ниятида. У ёзни Жазоирда оила аъзолари ва қариндошлари даврасида ўтказганидан кейин муборак сафарга отланади. "У ёз бўйи биз билан бўлади, кейин ҳаж ибодатини адо этиш учун Маккага жўнайди", деди машҳур спортчининг отаси Саудия Арабистонида чиқадиган "Ал-Жазира" газетаси мухбири билан суҳбатда.

Islam News

МИССИОНЕРЛАР ТАЪСИРИДАН САҚЛАНИНГ

ТошПИда таҳсил олаётган бир дўстимизнинг айтишича, пойтахтимизда бу ҳаракатнинг тил ўргатиш маркази бор экан. Ким инглиз тилини ўрганишни истаса, уларнинг динини қабул қилиб, черковга қараб ибодат қилиши керак экан. Шу институтда таҳсил олаётган баъзи талабалар уларнинг ойига берадиган 50 дўллирларига алданиб қолгани, агар яна бир танишини динидан чиқариб черковга торта олса, қўшимча 500 дўллар соҳиби бўлиши ҳақида эшитдик.

Нуриддин ИСМОИЛОВ, Рустам ЗОҲИР

ИШЛАТИЛГАН СУВ

Таҳоратда ишлатилган сувнинг ҳукми ҳақида билдирсангизлар. Чунки яқинда баъзи одамлар ўзларича улуғ шахсларнинг таҳорат сувларини табаррук билиб, ичиб юришгани ҳақида эшитиб қолдим. Шу ишлари тўғрими?

Султон САИДХОН

ЭЛНИНГ РУҲИНИ КЎТАРИШ, ФИКРИНИ ЎНГЛАШ МУҲИМ

Ўзбекистон мусулмонлар идорасининг Сурхондарё вилоятидаги вакили Алиакбар Сайфуддинов билан суҳбат

"Дунё ҳам уммонда сузиб кетаётган кема. Унинг икки қавати бор. Кеманинг пастдагилари илмсиз кишилар бўлса, юқорисидагилар маърифат аҳлидир. Мабодо пастдагилар чанқаб қолишиб, кемани тешсак сувга тўяр эдик, дея кемани ура бошласалар, юқоридагилар, бундай қилманглар, кема тешилса, ҳаммамиз ҳалок бўламиз, сизга мўл-кўл сув олиб берамиз дейишлари керак".

Вафо ФАЙЗУЛЛОҲ суҳбатлашди

ДИНИМДА ДУОЙИМ БОР...

Эй дўст!
Аллоҳга таваккул қилдик жонимизни,
Ҳалоллаб едик бир бурда нонимизни.
Даламизда деҳқон мисол бедормиз,
Пахта, буғдой ўраган ҳар ёнимизни.

***

Эй дўст!
Сен қанча жим юрсанг, бу шунча яхши,
Сўзламоқ эмасдир бу даврон нақши.
Ихтиёрсиз куйлаб юборгум, нетай,
Тоғдан тушиб келган мен — далли бахши.

Азим СУЮН

ЯХШИЛИК САРИ ОДИМЛАЙВЕРИНГ

Ғафлат аҳли доимо айбни ўзидан эмас, балки "замона нобоблиги"дан, муҳит "ёмон"лигидан қидиради, шикоят қилишдан нарига ўтолмайди. Замонни сўкиш бундайлар учун эрмакка айланиб қолади. Ҳолбуки, айб ўзимизда, замонни айблашга ҳаққимиз йўқ.

Мансурали АРАББОЕВ

Азим РЎЗИЕВ тайёрлади

Азалий қадриятлари меҳр-оқибат ва муруввватга асосланган халқимиз турмуш тарзида мустақиллик йиллари бу амаллар яна ҳам авж олди. Турли даражадаги ташкилотлар, алоҳида шахслар томонидан қийинчиликка дуч келиб қолган ёки вақтинчалик кўмакка эҳтиёж сезган ватандошларимизга етарлича эътибор кўрсатилмоқда. Жумладан, республика "Меҳр-шафқат ва саломатлик" жамоат фондининг вилоятлардаги ваколатхоналари ҳам бу борада ташаббускор бўлишаётир. Бизга фонднинг Қашқадарё вилоятидаги ваколатхонаси раиси С. Пирназаровнинг маълум қилишича, "Ҳомийлар ва шифокорлар йили" деб эълон қилинган мазкур сананинг биринчи ярмидаги тадбирлар кўпчиликнинг эътирофига сазовор бўлган. Ваколатхонанинг вилоят туманларида амалга оширган тадбирлари мазмунан турлича бўлса-да, улар бир нарсага қаратилган: ногоҳон ночор аҳволга тушиб қолган бирорнта ҳам фуқаро ўзини камситилган деб ҳис қилмаслиги керак.

МЕҲР КУНДА КЕРАК

Ваколатхонанинг табиий ногиронларга кўрсатаётган мурувввати алоҳида таҳсинга лойиқ. Наврўз умумхалқ байрами кунлари Чироқчи туманида кўзи ожизлар жамияти билан ҳамкорликда катта хайрия маросими ташкил қилинди. Жамиятнинг юзга яқин аъзолари иштирокида байрам дастурхони ёзилиб, уларнинг тўрт нафар фарзандининг хатна тўйи ўтказилди. Элликдан зиёд кам таъминланган, боқувчиси йўқ оилаларга моддий ёрдам кўрсатилди. Иштирокчиларга эсдалик совғалари сифатида тўртта гилам улашилди, эҳтиёжманд оилаларга тўрт бош сигир берилди. Бу тантаналарга қарийб уч миллион сўм сарфланди.

Қарши шаҳар бўлимида ҳам хайрли ва савобли ишлар давом эттирилиб, кам таъминланган, боқувчиси йўқ оилалар фарзандларининг йигирма нафари "Насаф-Травер" чойхонасига таклиф қилинди ва уларга кийим-бош улашилиб, ҳар бирининг омонат дафтарчасига 10400 сўмдан пул маблағи қўйилди. Тадбирда "Ўзбектуризм", "Пахтабанк"нинг вилоят бўлимлари, "Бринс-Люкс" савдо корхонаси, "Қаршиёғ" ОХЖ ҳомийлик кўрсатди. Ваколатхона ходимлари тадбиркорлар ва ишбилармонлар қалбидаги саховатпешалик туйғуларини мақсадли йўналтиришда ҳам ютуқларга эришмоқда. Хусусий тадбиркор Санжарбек Ражабов ўз чойхонасида 12 нафар кам таъминланган оила фарзандларига суннат тўйи қилиб берди. Ҳар бир боланинг омонат дафтарчасига 15000 сўмдан пул маблағи ўтказиш билан бирга уларга кийим-кечак ҳам туҳфа қилинди.

Ногиронлар истеъдодини намойиш этиш борасида ҳам кўрилаётган тадбирлар диққатга сазовор. Қарши шаҳридаги 5-умумий ўрта таълим мактабида ташкил қилинган "Мафтункор бўёқлар олами" кўрик-танлови истеъдод ҳеч кимни четлаб ўтмаслигини намойиш этди.

Ваколатхона байрамларни ҳам сермазмун ва серзавқ ўтишида ҳамкор бўлмоқда. Китоб туманида Ватан ҳимоячилари куни ва Наврўз байрами айёмларида йигирмата оилага совғалар ташкил қилинди, тўшакда ётиб қолган онахонларга озиқ-овқат маҳсулотлари тарқатилди. Шаҳрисабзда ҳам 10 нафар боланинг хатна тўйи ўтказилди. Оғир дардга чалинган Зулайҳо Усмонованинг Тошкентдаги шифохоналардан бирида даволаниш муаммоси ҳам уларнинг аралашуви билан ҳал этилди.

Бундай хайрли амалларни барча туманларда кўриш мумкин. Бевосита ваколатхона ходимлари шафелигида Косон туманида иқтисодий жиҳатдан қийналган оилаларга 2 бош сигир, 5 халта ун, 50 кг ёғ етказиб берилди, 65 минг сўмга яқин пул маблағи ёрдам қилинди.

Яккабоғ туманида ҳам кутлуғ байрам арафаларида биринчи ва иккинчи гуруҳ ногиронларига жамоат фонди ташаббуси билан моддий ёрдам кўрсатилди, уларга қарийб 100 минг сўм миқдорда пул маблағи тарқатилди. Ғузор тумани бўлимида эса хайрия мақсадларига сарфланган маблағ 150 минг сўмни ташкил қилади. Туманда 75 нафар ота-онасиз ёки боқувчисини йўқотган болаларга ҳар жиҳатдан моддий кўмак уюштирилди.

Хуллас, биринчи ярим йилнинг ўзида вилоятда "Меҳр-шафқат ва саломатлик" нодавлат нотижорат ташкилотининг ҳомийлиги билан хайрия мақсадларига 5,5 миллион сўмга яқин маблағ сарфланди. Бундай саховат ва мурувввватга асосланган тадбирлар давом этмоқда. Мақсад ҳеч кимнинг бу ҳаётда ўксиб ёки кўнгли чўкиб қолишига йўл қўймасликдир. Зеро, ота-боболаримиз айтганидек, хайр ишларга сарфланган маблағ бирга ўн бўлиб хазинага қайтгусидир.

МУХБИРИМИЗ

Қонунни биласизми?

(Давоми. Бошланиши олдинги сонларда).

17-модда. Нодавлат нотижорат ташкилотининг устави

Нодавлат нотижорат ташкилотининг номи, мақсад ва вазифалари, унинг ташкилий-ҳуқуқий шакли, у ўз фаолиятини амалга оширадиган ҳудуд;

Нодавлат нотижорат ташкилотининг тузилмаси ва раҳбар органлари, заруратга қараб унинг назорат-тафтиш органлари (ижтимоий фондлар учун — мажбурий) ёки аудиторларни (аудиторлик фирмаларини) жалб этишнинг мажбурийлиги;

раҳбар органларнинг ваколат доираси ва уларни шакллантириш тартиби, уларнинг ваколат муддатлари, доимий асосда ишлайдиган раҳбар орган жойлашган ер;

аъзолик белгиланган бирлашмалар учун — аъзо бўлиш ва аъзоликдан маҳрум бўлиш шартлари ва тартиби, аъзоларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари;

пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни шакллантириш манбалари, нодавлат нотижорат ташкилоти ҳамда унинг таркибий бўлинмаларининг мол-мулкни бошқариш борасидаги ҳуқуқлари;

қайта ташкил қилиш ва тугатиш тартиби;

уставга ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш тартиби.

Нодавлат нотижорат ташкилотининг уставида унинг рамзий белгилари тавсифи бўлиши мумкин.

Уставда нодавлат нотижорат ташкилотининг фаолиятига тааллуқли, қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа қоидалар ҳам назарда тутилиши мумкин.

18-модда. Нодавлат нотижорат ташкилотининг муассисларига, қатнашчиларига (аъзоларига) қўйиладиган умумий талаблар

Агар қонун ҳужжатларида бошқача қоида белгиланган бўлмаса, ўн саккиз ёшга тўлган жисмоний шахслар, шунингдек, юридик нодавлат нотижорат ташкилотининг муассислари, қатнашчилари (аъзолари) бўлиши мумкин.

Ёшларнинг нодавлат нотижорат ташкилотига ўн тўрт ёшга тўлган шахслар, болаларнинг нодавлат нотижорат ташкилотига эса ўн ёшга тўлган шахслар аъзо бўлиши мумкин. Нодавлат нотижорат ташкилотига аъзо бўлиш, аъзоликдан маҳрум бўлиш шартлари ва тартиби, шу жумладан, ёшига кўра аъзоликдан чиқиш шартлари тегишли нодавлат нотижорат ташкилотларининг уставлари билан белгиланади.

"Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида"ги қонундан

Ўзбекистон Мустақил босма ОАВ ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фондининг моддий ва техникавий кўмагида тайёрланди. ***Лойиҳа: "Фуқаролик жамиятини шакллантириш, аҳоли ҳуқуқий маданиятини юксалтиришда ННТнинг ўрни".***

Йўқлов

Инсон эҳтироси ҳақида ҳеч ўйлаб кўрганмисиз? Меъёрдаги эҳтирос инсонни кўпинча ихлос-эътиқодга, жўшқин меҳнат, ҳаётий фаоллик, ижод, интилиш ва изланишлар оғушига чорлайди. Меъёрдан зиёда бўлган эҳтиросдан эса яхшиси эзгулик кутмай қўя қолинг. Ортиқча ҳис-ҳаяжонга берилган киши тезда йўлдан чалғиши, қусуру нуқсонлар, алдоқчи ўй-хаёллар гирдобида қолиши, бунинг оқибати ножоиз ишлар, хато хулосалар ва ҳаттоки қора қилмишларгача етаклаб келиши, ҳаёт чорраҳаларида адашиб кетиши, мувозанатини йўқотиши ҳеч гап эмас.

— Ана шунинг учун ҳам киши ҳеч маҳал ўрта йўлдан чиқмаслиги керак, — дерди раҳматли Жаббор ака, биз шогирдларига.

Ўрта йўл ҳаётда энг мақбул йўл: ортиқча эҳтирослардан ўзини асраб юргувчиларнинг йўли. Меъёрдаги ва жиловланган эҳтирос — айниқса, ижод аҳлига кўп зарур ва асқотгувчи неъмат, меъёрдан зиёди эса таъкидланганидек — қалтис йўл.

... Жаббор ака Жуманиёзов босиқ, вазмин, сермулоҳаза ва чеҳрасидан доимо майин табассум ёғилиб турадиган хушхулқ, хушмуомала, дилкаш инсон эди. Энди билсак, инсон табиатидаги босиқ-вазминлик уни ортиқча ва нокерак туйғулар, ўй-хаёллардан асраб турадиган ажойиб қўрғон экан.

Жаббор ака журналистикамиз даргоҳида 45 йил тинимсиз тер тўкди. Ўлим элчиси эшик қоқиб келганида ҳам қалами қўлида эди. Шунгача у соҳанинг қайноқ жабҳаларида ишлади. Кечмиш асрнинг 50-90 йиллари Тошкент "Ойнаи жаҳон"ида ижтимоий-мафкуравий муҳарририятни, Хоразм телевидениеси ва радиосини, оз муддат фирқа қўмитаси бўлимини, ҳаётининг охирги палласида эса вилоят радиосини бошқарди. Сир эмас, журналистиканинг олий мактабини тугаллаб, шу жабҳада ўз ризқ-насибасини терса-да, ижодга ҳам ўткир мойиллиги бор инсон эди. Шу боиски, шогирдлари ва раҳбарлиги остида ишловчи қаламкашлардан кўпинча публицистикага "қўшни" бўлган бадиий ижодни сўрар, ўзи тинимсиз шеър, очерк, ҳикоялар битар, кўрсатув ва эшиттиришлар тайёрларди. У кишининг ҳаёти ва ижоди билан боғлиқ бир ғаройиб ҳақиқатни тан олмоқ лозим. Жаббор ака ўзининг салкам 70 йиллик умри мобайнида ахборот ва хабар ижодкорлиги билан боғлиқ жабҳаларда бевосита ишламаган. Аммо қалам суришига қараганда, журналистиканинг хабар, ҳисобот, янгилик жанри гўёки Жаббор ака учун чиққандек эди. Бизнингча, бу жанрда вилоят, балким Республикада ҳам ҳеч ким устоз сингари моҳирона ижод қилолмаган.

Журналистикадаги "ўрта йўл" билан эҳтироснинг уйғунлигини айнан шу ерда кўриш мумкин. Эҳтиросларга берилган киши оддийгина хабарни ҳам ёрнинг қошу кўзи тасвирланадиган сўз ва ибораларда битади, сўзамолликка эрк беради. Гарчи бурро, жимжимадор битик-ибораларни кўп сўрагувчи бадиий ижод публицистиканинг юқори жанрларига яқин турса-да, хабар ёзиш бобида сўзга ўта "хасис" қаламкаш эди, у киши: Битган битта сўзидан камида ўнта маъни терардик. Камина телевидение ва радио соҳасида баҳоликудрат 14 йил ишлаган бўлса, унинг 11 йилини бевосита устоз билан ҳамнафас, ҳамқадам ва ҳамкорликда ўтказган. Кези келганда Хоразм телевидениесининг ахборот бўлимида 10 йил ишлай олганимни ҳам айтиб ўтай. Жаббор ака раҳбар бўлгани боис турли йиғин ва машваратларда қатнашар, янгилик ва воқеалардан биринчи бўлиб хабар топарди. Ана шу кўрган-кечирганларини қоғозга битиб, бизга берар ва, албатта, таҳрир этишимизни сўрарди. Сирасини айтганда, ёзганларини таҳрир этиш нарёқда турсин, битикларига ҳавасимиз келар, завқимиз ошар, қанийди, биз ҳам шундай ёза олсак дея армон қиларди. Таҳрирга эса гапнинг очиғи ҳожат қолмасди. Негаки сўз ва жумлалар бир-бирига шу қадар маҳкам пайвандланардики, улардан на бирини олиб ташлай оласиз, на қўшимча кирита оласиз. "Хасислик" билан тежаб-тергаб ишлатилган сўзлар жанр талабларини бекаму кўст ўзида гавдалантирар, тасвирланаётган воқеалар кўз олдингизда ғоятда аниқ ва тиниқ намоён бўларди. Эҳтиросларини жиловлай олган қаламкашгина шу тахлит мукаммал ижод қилиши мумкин. Жаббор ака хабарни журналистиканинг энг қийин ва мураккаб жанри санар ва шу боисдан ҳам унга доимо эътибор ва маъсулият билан ёндашишни талаб қиларди. Унинг фикрича, битта сўздан бир нечта маъно-мазмун ясай олган муаллифга умид боғласа бўлади. Ахборот жанрига қобилу қодирлигини намоён эта олган журналистдан пировардида яхшигина публицист ва ҳатто бадиий ижод усталари ҳам етишиб чиқиши мумкин. Шундай экан, ёш қаламкашлар журналистиканинг катта йўлида ахборот жанри орқали кириб боришса айни муддао бўлади.

«ЎРТА ЙЎЛ»

у ижодкорни адаштирмайди

— Ёшлар сезувчан ва арзимас эътирозларга ҳам ўрганувчан бўлишади, шу боис уларнинг хатосини имкон қадар юзига солмаслик, ўз қусурини ўзи англай оладиган муҳитни яратмоқ керак, — дерди у. Вилоят "Ойнаи жаҳон"ида Раҳмон Султонов деган яна бир устозим бўлар, бош муҳаррирлик вазифасини бажарар, маҳорат масаласида Жаббор акадан сўнг унигина тан олардик. Ёзганларимизни аёвсиз чизарди. Кейинчалик ўзимиз тўғримизда ғализ фикр орттирмаслик, таъна-дашномга қолмаслик учун таҳрирдан чиққан ва аллақачон экран орқали намойиш этилган лавҳаларнинг матнларини яна бир бора қайта кўздан ўтказиш, шу аснода бош муҳаррир қалами билан ўзлаштирилган сўз ҳамда жумлаларнинг мазмун-моҳиятини идрок этишни одат қилдик. Бош муҳаррирнинг таҳририни "тафтиш" этишга қаратилган хатти-ҳаракатимиздан балким у кишининг дили оғригандир. Бироқ Жаббор ака бу "қусур"ни яхшиликка йўйдилар: "Бош муҳаррир янглиш сўз ва жумлани бир эмас, ўн марта ўқиб, мушоҳада қилса-да оз, хатонгизни англашга ҳаракат қилдингизми, демак, ундан халос бўлиш йўлидасиз, бу ҳаракатни табрикламоқ керак, хато ва қусурларига бепарво "ижодкор"га рўпара қилищдан Худо асрасин", дердилар. Журналистиканинг катта даргоҳини эндигина қоралаб келаётган биздек мағрур ёш қаламкашлар учун бундан ортиқ руҳий мадад йўқлигини ўшанда равшан ҳис этардик.

Устоз қаламкаш бу мўътабар даргоҳда 45 йил бежиз тер тўкиб ишламаган. Айтмоқ жоизки, қаламкашликка ўқиса-да, ўқувдан четда қолганлар, бу масканда ўзига ўрин очолмаганлар, ишга, ижодга юрак бетлай олмаганлар орамизда озми? Ушбу даргоҳга ғараз ва ғализ ниятлар-ла келганлар, Худо берган озгина маҳоратию истеъдодини ижод ва чакки қадамлар йўлида ишга солганларни ҳам биламиз. Устознинг таъкидлашича, бундайлар журналистиканинг кенг ва равон йўлларига чиқолмаганлар, чиқсалар-да, унинг ўртасидан юролмаганлар, ўзларини ортиқча ва нокерак эҳтиросларидан асрай олмаганлардир. Шунинг учун ҳам у киши биз сингари ёшлар ва шогирдларга доимо: "Журналистика — катта йўл. Унинг ўртаси бўйлаб юрганлар мудом муродга етишади, йўлнинг чеккаси эса тубсиз жарлик ёинки ботқоқлик. Бундай йўлни ихтиёр этганлар узоққа боришолмайди: жарга қулаб ёки ботқоққа ботиб, ҳаётини барбод қилади", дердилар.

Журналистика — қизғин ва машаққатли меҳнат майдони. Тасодифий кишилар бу даргоҳга юрак бетлаб кела олишмайди, келишса-да, унда узоқ қолишолмайди ёки таъкидланганидек ёлчитиб ишлай олишмайди. Воҳалик зукко қаламкашнинг ҳаёти ва бундай нотўкисликлар, пасту баландликлардан холи 45 йиллик иш фаолиятининг салкам 40 йили журналистиканинг энг қайноқ жабҳаси — ижодий ташкилотларда раҳбарлик вазифаларида ўтди. У ҳар доим ўзи таъкидлашни хўш кўрадиган "ўрта йўл" бўйлаб юрди. Шу боиски, бу йўлда қоқилмади, сурилмади, узоқ юрди, мўл юрди. Агар билсангиз, бу касбий билим, маҳорат истеъдод ва инсоний фазилатлар соҳибининг йўлидир. Гарчи лавозимли вазифаларда ишласалар-да, ижоддан бир зум ҳам чалғимадилар, камтаринлик, самимийлик аталмиш одамийликка доимо қўл бериб яшадилар, оддий кишилар билан суҳбат ва мулоқотларни илҳом, тажриба ва ҳаёт мактаби санадилар. Одамлар турмушини қандай бўлса шундайлигича кўрдилар. Шулар баробарида юртимизнинг машҳур инсонлари — Комилжон Отаниёзов, Искандар Досов, Хожихон Болтаев ва бошқалар ҳақидаги ажойиб ҳикоя ва очерклар, шеърий китоблар, телефильм ва радиоасарлар ирод бўлди.

Ҳали-ҳамон эсимизда, 80 йиллар алғов-далғовлари. Собиқ шўролар тузуми ва, айниқса, гдлянчи зўравонларнинг тайзиқ-таҳдидлари гарчи Жаббор аканинг ҳаётига чанг сололмаган бўлса-да, даврнинг пок, виждонли, ҳалол одамлари томон отилаётган туҳмат ва иғво тошлари гўёки унинг юрагига келиб тегар, руҳан эзарди. Бундай пайтларда у аламини шеърдан олишни одат қилди. Орзу-армонлари, эл қалбидаги жароҳатларни унда ифодалади. Ана шундай кунларнинг бирида ариза ёзиб, ишдан кетди, бевосита ижодий меҳнат жабҳасига келди. "Репортёр" аталадиган оғир вазнли овоз ёзгич унинг ҳамроҳи ва ҳамдард биродарига айланди.

У истиқлол айёмида оз, аммо соз ишлади, мазмунли ҳаёт кечирди, ўзидан яхши ном ва, албатта, бой ижод намунасини қолдирди. Истиқлол илҳомлари унинг вужудини бир неча ўн йиллардан буён эзиб келаётган оғир хасталикдан ҳам гўёки фориғ этгандай эди. 1996 йили уни нафақага кузатишди. Ўшанда у раҳбарликдан ўзига тўн кийгизиш ва иззат-икром кўрсатишни сўрамади. Бир неча йиллардан буён орқалаб юрган "репортёр"ини ўзига қолдиришларини илтимос қилди. Вилоят радиосининг жамоатчи мухбири ва мураббийси сифатида жўшиб-тошиб ишлади, сўнаётган орзу-армонлари истиқлол туфайли қайта жилоланди. Бу пайтга келиб, у воҳа шаҳару қишлоқларини пойи-пиёда кезиш, ўзи ва элдошларининг яшарган ва яшнай бошлаган орзу-умидларини "дўсти—репортёр"нинг "хотираси"га жойлаш ва эфирга узатищдан асло ҳориб чарчамади. Энди буларнинг бари Жаббор акадан қолган бир олам хотира — ажойиб бойлик.

Афсус. Устоз энди орамизда йўқ. Ба шарти ҳаёт бўлганларида таваллудининг 70 йиллик санасини қаршилаган бўлардилар. Аммо яхшилар ёди унутилмас ва умрбоқийдир. Камина ушбу жумлаларни футбол бўйича ўсмирлар ўртасида Жаббор Жуманиёзов хотирасига бағишлаб уюштирилган вилоят хотира турниридан ишхонага қайтгани ҳамона битгандим. Мусобақа яхшилар хотираси абадиятга дахлдорлигидан бир нишона бўлди. Ҳа-да, замонамиз қадрланганни ҳамиша қадрлайди, ҳурматини ўрнига қўяди, ўтганида эса хотирини абадул-абад дилига жо этади.

Устоз ижодкор давру давронимизни қўллаб, кам бўлмади. Номи уни билганлар, эшитганлар, таниганлар хотиридан жой олди. Бундай рутбага етишмоқ орзуси барчамизни эзгуликка етакласа не ажаб.

Абдулла СОБИРОВ,
журналист

Марғилон-2000

ҒОЛИБ МАРҒИЛОНИЙ

ижодига бир назар

Фарғона водийси, шу жумладан, Марғилон аҳли азал-азалдан ўзининг оқилу фозиллари, адабиёт ва санъатга шайдолиги билан маълум ва машҳур бўлиб келган. Биз бугун тилга олмоқчи бўлган Ғолиб Марғилоний (Абдулазиз қори Болтабоев) ҳам Марғилон фузалоларидан биридир. Бу улуғ зот 1900 йилда дунёга келган бўлиб, саксон икки ёшларида оламдан ўтган. У кишидан анчагина бой адабий ва илмий мерос қолган, лекин замона зайли билан бу хазина халқимизга етиб бормаган. Мустақиллик шарофати туфайли ўзлигимизни таниш, юртимизнинг олиму фозиллари яратган улкан маънавий бойликни элга тортиқ қилиш имкони очилди. Қолаверса, Марғилон шаҳрининг 2000 йиллик тўйи арафасида, унинг маънавий-маърифий юксалишига ўзининг озми-кўпми ҳиссасини қўшган улуғ зотлар қатори Ғолиб Марғилонийни ҳам эслаб ўтиш, у киши тафаккурининг ноёб дурдоналарини халқимизга етказиш зиммамизда турган улкан бурчдир.

Ғолиб Марғилонийнинг болалик йиллари чор ҳукумати мустамлакаси даврига тўғри келган бўлса, умрининг қолган қисмини Шўро даврида кечирди. У олти ёшидан эски мактабда савод чиқарган бўлса, кейинчалик, 15-18 ёшида гимназияда таҳсил олди. Ўз она тилидан ташқари араб, форс, рус тилларини мукаммал ўрганди. Таржимонлик, ҳисобчилик касбларида меҳнат қилди. Олтмиш етти ёшида нафақага чиққач, умрининг қолган қисмини тўлиқ илмий ва бадиий ижодга сарф қилди. Ислом дини асосларига оид қатор рисолалар ва шарҳлар ҳамда диний тасаввуфий йўналишдаги шеърлар битди. Турган гапки, Шўро даврида бундай йўналишдаги ижод маҳсуллари кенг халқ оммасига етиб бориши мумкин бўлмаган. Шунинг учун Ғолиб Марғилонийнинг асарлари фақат қўлёзма ҳолида фарзандлари қўлида сақланиб қолди.

Ғолиб Марғилоний асосан арузда ижод қилган бўлиб, шеъриятининг каттагина қисмини ғазал ва мухаммаслар ташкил этади. Шунингдек, улар орасида мусаддас, таркибанд, рубоийлар ҳам мавжуд. Мухаммасларининг бир қисми Навоий ва Фузулий ғазалига боғланган тахмислардир. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Ғолиб Марғилоний тахмиснинг янги бир турини ҳам қўллаган. Тахмислар одатда ғазалга боғланади, лекин Ғолиб қўлёзмасини кўздан кечирар эканмиз, унинг Фузулий қаламига мансуб ўн етти байтдан иборат:

Офарин, эй сониъи танпарвари жон, офарин,
Холиқул ашё илаҳил халқ роббил аъламийн

матлаъли қасидасига ҳам мухаммаси боғланганлигининг гувоҳи бўлдик. Шоир ғазаллари ҳам, мухаммаслари ҳам бадиий ҳамда вазн жиҳатидан пухталиги уни юксак иқтидор эгаси бўлганлигидан далолат беради. Юқорида таъкидлаганимиздек, шеъриятнинг асосий мавзуси диний-тасаввуфий йўналишда, аммо улар орасида ишқий, ижтимоий мавзулардагилари ҳам учраб туради. Ғолиб Марғилоний ижодида анъанавийлик билан бир қаторда ўзига хосликни ҳам кузатиш мумкин. Бизга маълумки, Шарқ адабиётида сарв азал-азалдан маъшуқанинг тик қоматига ташбеҳ қилиб келинган, шунингдек, тўғрилик тимсоли сифатида ҳам ишлатилган. Ғолиб эса ўз ғазалларидан бирида Навоий изидан бориб бу тимсолни янгича талқин этган ва жуда гўзал бадиий образ ярата олган. Навоий сарв ҳақида шундай ёзади:

Сарв уза гул бутмади ҳаргиз, қани ул шўхким,
Сарви раънодек қад узра оразի гулфоми бор.

Юқоридаги байтда Навоий сарв гўзалликда менинг суюклим билан тенглаша олмайди, чунки у ҳар қанча кўркам қоматли бўлмасин гулсиз деса, Ғолиб бу фикрни янада ривожлантириб ёзади:

Кибрланма боғ аро, эй сарв, кўп, беишқсан,
Мавсумида ҳар тиканни бир гули раъноси бор.

Эътибор беринг-а, шеъриятда ҳамиша гўзаллик тимсоли сифатида эъзозланиб келинган дарахтни шоир кибру ҳавода, ишқсизликда айблаяпти? Мавсумида, яъни муайян бир пайтда ҳатто тиканлар ҳам гуллайди, сарв эса бундан маҳрум? Байтни ўқигач, кўз олдимизда ўз чиройига ишониб, кибру ҳавога берилган ва натижада ишқсиз қолиб, бир гули раъносидан ҳам мосуво бўлган худбин кимса гавдаланади?

Шоир шеъриятида бундай ўзига хос талқин ва ташбеҳларни кўплаб учратиш мумкин.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, Ғолиб Марғилоний ижодини ўрганиш, унинг илмий-маърифий ва бадиий меросини халққа етказиш маънавиятимиз хазинасини яна бир дурри ноёб билан тўлдириш бўлади. Қуйида шоир қаламига мансуб ғазалларни ихтиёрингизга ҳавола этамиз.

БОР

Ҳар кишида кўп таниш бор, бир-икки ошноси бор,
Ҳар кўнгилда бир ҳавас, ҳар бошни бир ғавғоси бор.

Кибрланма боғ аро, эй сарв, кўп, беишқсан,
Мавсумида ҳар тиканни бир гули раъноси бор.

Нафси саркаш муддаосини муяссар айласанг,
Тўғри йўлдин оздурурга девнинг иғвоси бор.

Сен агар ҳаққониятни хушласанг, ҳақликни бил,
Ҳақни ўйла, ҳақни сўйла, ҳақни қил: фардоси бор.

Айласа кимга муяссар Ҳақ қаноат ганжини,
Камбағал бўлса таъмасиз шоҳга истиғноси бор.

Ҳеч бўлмам ноумид, гарчи гуноҳим беадад,
Чунки менда тавба бор, Унда карам дарёси бор.

Демангизлар, қайдин ўрганди илмни бу "ўрис",
Маърифат таълим берар Ғолибни ҳар устози бор.

БИР ҚАРА

Севдигим, жоним, йўлингда термулурман, бир қара,
Кўзларингдек порлаган бахтим қошингдек қоп-қора.

Неча шўх маҳбубалар кўрдим валекин кўрмадим,
Сен каби бир бағри тошу, шўхи бепарво сира.

Ўхшамас хушрўй, хушхулқ маҳлиқолардан бири,
Неча дилбар бўлса оламда, барчасидан сен сара.

Гар узун бўлсин десанг, сочинг учи ҳам қўнғироқ,
Кўзларим ёши билан юв, кипригим бирла тара.

Ойу йил, кунлар ўтиб, ҳуснинг заволи бўлмагай,
Ой сенга балдоқ, қуёш, юлдуз бошингда қарқара.

Дашту саҳро бўлди Мажнун маскани, Фарҳодга тоғ,
Менга маскан бўлмади на тоғу саҳро, на дара.

Англамаслар бехабарлар Ғолибдаги ишқ ўтини,
Шу учун таъна қилурлар гоҳ Ҳошимжон, гоҳ Тўра.

Толибжон РЎЗИБОЕВ,
ФарДУ тадқиқотчиси

Мутолаа

Яқинда "Янги аср авлоди" нашриётида таниқли шоир Тошпўлат Аҳмаднинг "Қутлуғ остона" шеърий тўплами чоп этилди. Т. Аҳмад Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Бухоро вилоят бўлими котиби бўлиб, қарийб қирқ йилдан бери Бухорои шарифда яшаб ижод қилмоқда ва йигирмадан ортиқ шеърий, насрий ва таржима китоблари нашр этилган.

«МЕНГА БУХОРОДА ЯШАМОҚ ШАРАФ»

Бухорода муқим яшаш ижодкор зиммасига муайян масъулият юклайди. Яъни шаҳарнинг йигирма беш асрлик тарихи ва бу олис — яқин асрлардан ёдгорлик бўлган юзлаб обидалар, айниқса, ушбу қутлуғ заминдан етишиб чиққан улуғ алломалар ҳаёти ва фаолиятини адабиёт воситасида куйлаш тақозо этилади. Бу шарафли вазифани Т. Аҳмад яхши англайди:

Менга Бухорода
яшамоқ азоб,
Менга Бухорода
яшамоқ шараф.
Шу икки туйғуни
бамисли шароб
Ичаман ичгандай
девона Машраб.

Не-не авлиёлар
этар имтиҳон,
Минор, мадрасалар
ҳолим айлар танг:
"Қани, сўзлагин,
эй бандаи ҳайрона,
Биз киммиз, тарихми
ёки оддий санг?"

Қадим шаҳар тарихининг турли лавҳаларини шеъру достонларида гўзал тарзда акс эттиргани учун Т. Аҳмад "Бухорои шарифнинг ҳассос куйчиси" мақомига ҳақли равишда сазовор бўлди. Шоир асарларини ўқиган китобхон Бухоронинг шонли тарихи ва қутлуғ заминига қалбан саёҳат қилади. Бу мароқли улуғ алломалар билан руҳий мулоқот ва табаррук қадамжоларга ғойибона зиёрат тарзида кечиб, ўқувчида илиқ ва хуш таассурот қолдиради. Шоирнинг "Тош туғёни" (Ойбек таъбири) Бухорога қарата туғён урган муҳаббати мухлислар кўнглида ҳам мавжлар уйғотди.

"Шоирнинг "Бухорономa" сайланмасидаги шеърлари, достонларини ўқиб, ушбу қадимий маъвонинг кўп сирларидан воқиф бўлдим", деб ёзади замонамизнинг буюк шоири, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов.

"Қутлуғ остона" китоби асосан шеърлар, ғазаллар ва тўртликлардан иборат. "Ҳар каломи инжудир авлиёларнинг" туркумига кирган шеърларда Увайс Қараний, Ҳасан Басрий, Имом Абу Ҳанифа, Боязид Бистомий, Робиъя Адавия ва бошқа улуғ шайхлар ҳаётидан ибратли лавҳалар ва уларнинг ҳозирга қадар ўз аҳамиятини йўқотмаган доно ўгитлари назмга солинган.

"Яссавиёна" туркуми Аҳмад Яссавийнинг "Девона ҳикмат" китобидан илҳомланиб яратилган. Бобур, Машраб ғазалларига бағишланган мухаммаслар ҳам адибнинг мумтоз адабиётимизга самимий ихлоси самарасидир.

Ҳозирда ҳар бир ватандошим қалбига жо бўлаётган мустақиллик ва миллий истиқлол ғояси илдизи энг олис туркий аждодларимиз даврида ниш урганини шоир образли тарзда акс эттиради. Қадимги турк хоқони Ўғизхон мамлакатига қилинган босқинни қайтаргач, авлодларга васият тарзида ўз туғига ушбу сўзларни битишни буюради:

Боболарим руҳи кезган,
Ҳар қарич ер — муқаддас.
Юрагимиз унга қалқон,
Бўлсин то сўнгги нафас!

Ўтган асрлардаги маънавий ва меъморий бунёдкорликлардан тортиб шукуҳли давримизда қўлга киритилаётган улкан ютуқлар ҳақида фахр туйғуси билан ёзган шоир миллат тарихидаги баъзи мудҳиш ва фожеали воқеалардан ҳам кўз юммайди. "Нодира қабри қошида" шеърида у Бухоро амири "Худо урган, Қуръон урган" қотил Насруллога лаънат ёғдириб, фожеали тарзда қатл этилган буюк шоира руҳига дарду алам билан мурожаат қилади:

Қабрингизни тавоф айлаб,
Моҳлар ойим,
Юрагимда қўзғалди
дард-оҳлар, ойим.
Биласиз-ку, бу дунёнинг
каж корларин,
Булбулга чанг солгайдир гоҳ
зоғлар, ойим.

Устоз адиб миллат тарихидан ҳамиша сабоқ чиқариш лозимлигини таъкидлаб, ёш замондошларига: "Карвонингга ўзбеклигинг сарбон бўлсин, Ҳар иш қилсанг, тарозибон — Виждон бўлсин" дея хитоб қилади.

Китобдан жой олган "Бухорои шариф — Шарқ кўзгуси" драматик достони Бухоро шаҳрининг 2500 йиллигига бағишлаб яратилган. Ундаги лавҳаларда Маҳмуд Торобий, Хўжа Насриддин каби халқ қаҳрамонларидан тортиб Бухоронинг фахри бўлган пирлару алломаларгача Бобо Турон билан мулоқот тарзида бир-бир кўриниш берадилар. Шонли даврларда тасвирида асар оҳанги кўтаринки тус олса (масалан, Темурбекнинг онаси Тегина Бегимга бағишланган саҳифалар), қатағон йиллари тасвирида изтиробга йўғрилади. Аллома Абдурауф Фитратнинг Файзулла Хўжаевга қарата айтган ушбу сўзларида машъум қатағонлар фожеаси илдизига ишора қилинади:

Келгиндига кенг
йўл бердик — фожеа,
Бегонага қўш
қўл бердик — фожеа,
Ётсан, демай
кўнгил бердик — фожеа,
Адашдик... Замондир
энг одил ҳакам.

Хулоса қилиб айтганда, "Қутлуғ остона" китоби устоз шоир Тошпўлат Аҳмад шеърияти мухлислари учун ажойиб тухфа бўлди.

Ғулом КАРИМ

Абдуҳаким РАҲМОНОВ олган сурат

«Дўппи тикдим ипаклари тиллодан...»

ЙИРТИҚ ЮПКА

Ҳазил

(Шаҳардаги талаба ўғлини кўришга қишлоқдан келган бобонинг деганлари)

Ғоят кўркам бу шаҳарда гўзал қизлар кўп мунча?
Сариқ, малла бошлиларни унутмасман ўлгунча.

"Чаво-чаво" деб бирига мен ўзбекча сўз қотдим,
У ўзбекча гапирганда ўзимни-да йўқотдим.

Сақич чайнаб, "ачка" таққан калта сочли гўзаллар
"Мўда"ларни қувиб-қувиб, бир-биридан ўзарлар.

Улар кийган ярим кўйлак икки четли сўкилган,
Кўзи тушган йигит борки, "о-оҳ" урганча ўкирган.

Нима, улим, бу шаҳарда игна минан жип жўқма?
Жиртиқ кийим кўрган кулмас, кўнгил шунга ё тўқма?

Бундайларга дуч келсам-ей, дилим андак ғашланар,
Оқшомлари йиртиқ жойдан чақмайдими пашшалар?

Энди айнам, сафар қариб, мен қишлоққа қайтаман,
Кетар чоғим сенга, лекин битта гапни айтаман:

Яхшиямки, апкемапман қари қайсар энангди,
"Жиртиқ юпка аппер" дерди, кўрар эдинг кинангди.

Юпкасиям бошдан қолсин, кийса, кўнгли тўларди,
Лекин "шортик кийинг сиз" деб менга бало бўларди...

Пинҳона тинглаб, оққа кўчирувчи:
Ҳасан АБДУВОҲИДОВ
Сирдарё вилояти

Чимдим

"ИШҚ ЭРТАГИ" ҲАНГОМАЛАРИ

Эсма уйидаги деворга мих қоқяпти. Эшик томондан қўнғироқ овози янгради. Бориб қараса, Нежет келибди. Чечак билан меҳмонга боришмоқчи экан.

— Эсма, юр биз билан, — таклиф қилди Нежет.

— Йўқ, "третий лишний", — деди Эсма уларни кузатиб.

***

Беҳия хурсанд. Чунки Селим билан Эсма ажрашмоқчи, Онанинг хаёлидан ўтгани шу бўлди:

— Ҳа-я, бундан буён Демирни Эсмага, Селимни эса Дарёга "қовиштирамиз". Шунда сериал янада қизиқарли бўлади.

***

— "Ишқ эртаги" — зўр кино. Бироқ сериалнинг кейинги қисмларида камроқ ичиляпти. Натижада Эсманинг тоби тез-тез қочиб, феъли айнимоқда, — дедиароқхўрлардан бири.

— Соғлиқ тилаб кўпроқ "тост" айтиш керак эди, — дея уни кувватлади шишадоши.

***

Иситмангиз кўтарилиб, бошингиз оғримагунча "Ринза"ни реклама қилаверамиз.

Муҳиддин МИРЗААҲМАД,
Наманган шаҳри

O'zingni anglab yet! HURRIYAT
Муассис: Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси
Таҳририят манзили: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 16-уй. Тел-факс: 142-49-91. Тел: 135-39-01, 142-52-72
Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Исмат ХУДОЁРОВ
Таҳрир ҳайъати: Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Азамат ЗИЁ, Наим КАРИМОВ, Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Ҳаким САТТОРИЙ (масъул котиб), Раҳмон ҚЎЧҚОР, Шерзод ҒУЛОМОВ
Газета Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида 034-рақам билан рўйхатга олинган. Бичими — А-2.
Индекс: Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233
Газетада чоп этилган мақолалардаги фактлар учун муаллиф жавобгар
«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Манзил: Буюк Турон кўчаси, 41-уй.
Навбатчи: Фаррух ЖАББОРОВ
Ⓡ — тижорат белгиси.
Топшириш вақти — 21.00
Топширилди — 20.00
Буюртма — Г - 1155
Т: 2202
1 2 3 4 5
Таҳририятга юборилган мактуб ва мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.